



The lost space of Yenişehir: Millet Square

Can GÖLGELİOĞLU¹, ORCID: 0000-0002-3121-2618
Deniz ALTAY KAYA², ORCID: 0000-0002-0709-3452
Damla YEŞİLBAĞ³, ORCID: 0000-0002-3592-7602

Abstract

This research focuses on Millet (Ulus) Square, a significant piece of the 'square system' proposed by Carl Christoph Lörcher in the first plan of Yenişehir, Ankara (1924-25). The study applies a descriptive analysis of its story by examining official documents, archives, newspaper clippings, personal memoirs, biographies, and novels. Millet Square, which was planned in the temporary implementation plans (1930) and cancelled in Jansen Plan (1932), was located at the intersection of today's Atatürk Boulevard, İzmir and Tuna Streets. Despite this cancellation decision, the place has become one of the most significant public spaces of Yenişehir due to the conservation of the surrounding block pattern and the location selection of the symbolic places in this area. The study shows that the square sustains its existence as a hidden 'node', as proposed by Lörcher in the first plans. It unveils the challenging and multi-layered aspects of spatial decision-making processes of the Early Republican Period in Ankara and demonstrates the tangled coexistence of public space and place phenomena. More importantly, it deciphers the unique untold story of Millet Square, perhaps one of the most significant lost values of Yenişehir.

Highlights

- Considering the Early Republican period in Ankara, city administration and spatial decision-making processes progressed in a very challenging and conflicting atmosphere.
- Even though Millet Square was cancelled in the final plans of Hermann Jansen (1932), the place became a crucial public node with the emergence of iconic places after 1940s.
- Millet (Ulus) Square, which was designed in Lörcher Plan (1924-25), is one of the most significant (lost) public values of Yenişehir.

Keywords

Ankara; Yenişehir; Planning history;
Public spaces; Early Republican
period

Article Information

Received:

01.10.2022

Received in Revised Form:

20.02.2023

Accepted:

07.04.2023

Available Online:

17.07.2023

Article Category

Research Article

Contact

1. Faculty of Architecture, Çankaya
University, Ankara, Türkiye

golgelioglu@cankaya.edu.tr

2. Faculty of Architecture, Çankaya
University, Ankara, Türkiye

denizkaya@cankaya.edu.tr

3. Faculty of Architecture, Çankaya
University, Ankara, Türkiye

damlayeslibag@cankaya.edu.tr



Yenişehir'in kayıp mekânı: Millet Meydanı

Can GÖLGELİOĞLU¹, ORCID: 0000-0002-3121-2618
Deniz ALTAY KAYA², ORCID: 0000-0002-0709-3452
Damla YEŞİLBAĞ³, ORCID: 0000-0002-3592-7602

Öz

Bu araştırma, Carl Christoph Lörcher'in Ankara'nın ilk planında (1924-25) önerdiği 'meydanlar silsilesinin' önemli bir parçası olan Millet (Ulus) Meydanı'na odaklanmaktadır. Araştırma resmî belgeler ve arşivler, gazete kupürleri, kişisel hatıratlar, biyografiler ve romanlar üzerinden betimsel analizlere dayanmaktadır. Bugünkü Atatürk Bulvarı, İzmir ve Tuna Caddelerinin kesiştiği noktada yer alan Millet Meydanı, Jansen Planı'nda (1932) iptal edilmesine rağmen, ada düzeninin devamlılığı ve çevresinde sembolik mekânların toplanması ile Yenişehir'in en önemli kamusal odaklarından biri haline gelmiştir. Çalışma, meydanın Lörcher'in öngördüğü noktada adeta gizil bir 'düğüm' gibi varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Bununla birlikte, Erken Cumhuriyet döneminde Ankara'da yaşanan mekânsal karar verme süreçlerinin zorlu ve çok katmanlı yönlerini göstermekte, kamusal mekân ve yer olgularının girift birlikteliğini ortaya koymaktadır. Daha da önemlisi, Yenişehir'in belki de en önemli kayıp değerlerinden biri olan Millet Meydanı'nın hikayesini gün yüzüne çıkarmıştır.

Öne Çıkanlar

- Erken Cumhuriyet dönemi Ankara kent yönetimi işleyişi ele alındığında, mekânsal karar verme süreçleri oldukça zor ve çatışmalı bir ortamda ilerlemiştir.
- Millet Meydanı, 1932 Hermann Jansen nihai planlarında silinse dahi, 1940 sonrası simge mekânların burada kendine yer seçmesiyle, mekânı bir kamusal düğüm noktasına çevirmiştir.
- 1924-25 Lörcher Planı'nda tasarlanan Millet (Ulus) Meydanı, Yenişehir'in kaybedilmiş en önemli kamusal değerlerinden birisidir.

Anahtar Sözcükler

Ankara; Yenişehir; Planlama tarihi,
Kamusal mekânlar; Erken
Cumhuriyet dönemi

Makale Bilgileri

Alındı:
01.10.2022
Revizyon Kabul Tarihi:
20.02.2023
Kabul Edildi:
07.04.2023
Erişilebilir:
17.07.2023

Makale Kategorisi

Araştırma Makalesi

İletişim

1. Mimarlık Fakültesi, Çankaya Üniversitesi, Ankara, Türkiye
golgelioglu@cankaya.edu.tr
2. Mimarlık Fakültesi, Çankaya Üniversitesi, Ankara, Türkiye
denizkaya@cankaya.edu.tr
3. Mimarlık Fakültesi, Çankaya Üniversitesi, Ankara, Türkiye
damlayeslibag@cankaya.edu.tr

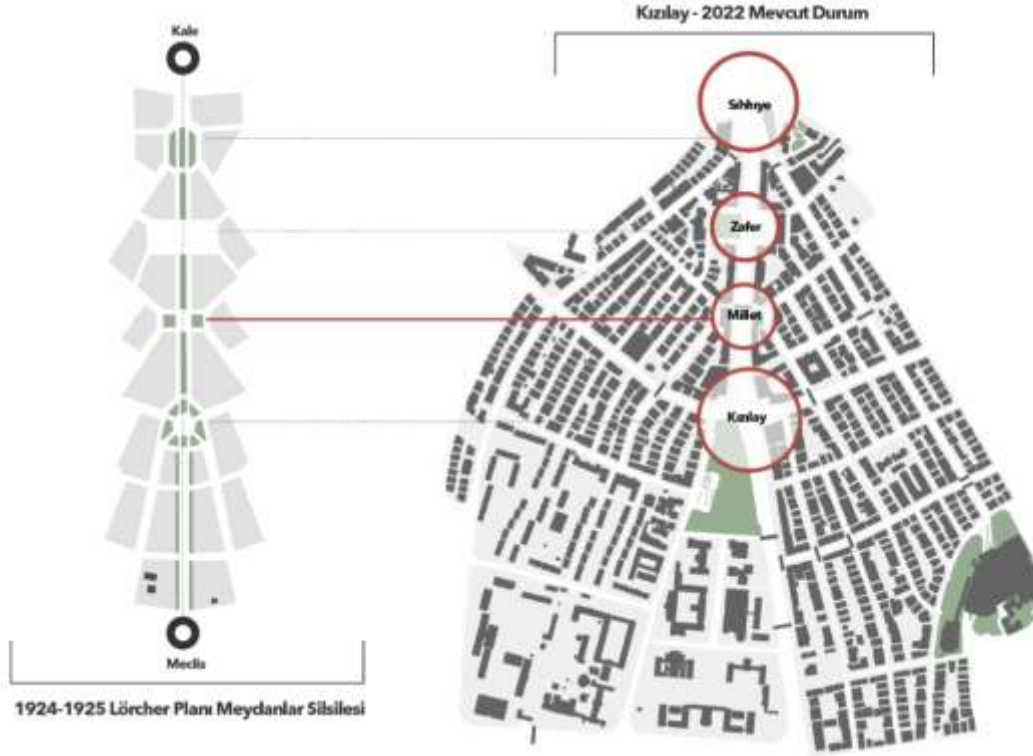
1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Bu araştırma, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile başkent olan ve hızla yapılaşmaya başlayan Ankara'nın planlama sürecinde tasarlanmış ama inşa edilmemiş 'Millet Meydanı'nın hikayesini açığa çıkarmayı hedeflemektedir¹. Söz konusu meydanın hikayesi, kentlerin ve kentleşme sürecinin çok boyutlu ve çok katmanlı bir biçimde oluştuğunun görülmesini sağlarken, planların, kentsel mekânların hayat bulmasında sadece bir başlangıç noktası olduklarını ortaya çıkarmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk planlama deneyimi olan başkent Ankara'nın planlama sürecinin, başlangıç aşamalarında siyasi ve ekonomik gerilimleri barındırdığı bilinmektedir (Atay, 2009; Bademli, 1985; Sarıoğlu, 2001; Şenyapılı, 2004). Bu gerilimler bir yandan kentin üzerine yüklenen sembolik ve ideolojik anlamlar; diğer yandan, tarihi kent dokusuna alternatif oluşturan modern ve yeni bir merkezin (Yenişehir'in) uygulama sürecinde deneyimlenen zorluklar sebebiyle daha da artmıştır (Cinar, 2014; Hastaoglou-Martinidis, 2011; Polat, 2009; Tankut, 1988, 1993). Erken Cumhuriyet döneminde Ankara'daki arazi ve konut politikası yeterince gelişmemiştir. Kentleşmeye açılacak arazilerin kamulaştırılması ve mülkiyet dokusunda gerçekleşen el değiştirmeler ise siyasi ve ekonomik çatışmalar doğurmuştur (Tekeli, 1982b, 1982a). Kente öngörülenden çok daha yoğun ve hızlı bir göç gerçekleşmesi; bu göçü karşılayacak yeterli altyapı ve konut stokunun bulunmaması da Ankara'nın ilk planlarının (1924-25 Lörcher ve 1932 Jansen) uygulanması aşamalarında zorluklar çıkarmıştır (Baş, 2010; Tankut, 1988, 1993). En nihayetinde, Carl Christoph Lörcher ile başlayan ve Hermann Jansen ile devam eden ilk modern şehircilik atılımı, kimi mekânsal kararların öngörüldüğü şekilde hayata geçirilememesi ile sonuçlanmıştır (Atay, 2009).

Bu çerçevede, literatürde Yenişehir'in planlanması ve gelişimi üzerine birçok araştırma yapılmıştır (Cengizkan, 2003, 2004; Cengizkan & Cengizkan, 2019; Şenyapılı, 2004; Tankut, 1988, 1993). Fakat, Ankara'nın ilk planını üreten Lörcher'in günümüzde dahi mekânsal izlerini korumakta olan 'meydanlar silsilesinin' tasarımı ve alt bileşenleri yeterince tartışılmamıştır. Bu araştırma, söz konusu eksiklikten yola çıkarak, Ankara planlama tarihi yazınında, arşivlerde ve görsel belgelerde, Lörcher'in önerdiği bu mekânsal kurgunun önemli bir parçası olan, bugünkü Atatürk Bulvarı, İzmir ve Tuna Caddelerinin kesişiminde bulunan ve hiçbir zaman uygulanmamış olan Millet Meydanı'nın izini sürmeyi, kaybedilme sürecini araştırmayı ve meydanın bir kamusal düğüme dönüşerek yeniden var olma sürecini ortaya çıkarmayı hedeflemektedir (Şekil 1).

¹ Lörcher'in Atatürk Bulvarı üzerindeki 'meydanlar silsilesinin' bir parçası olarak tasarladığı Ulus (Millet) Meydanı'nın, Ali Cengizkan'ın 'Ankara'nın ilk planı: 1924-25 Lörcher Planı' isimli çalışmasına kadar bir ismi bulunmamaktadır. Cengizkan (2002), bu meydanın çevresinde bulunan sokak ve caddelerdeki Cumhuriyet vurgusundan yola çıkarak bu kamusal mekân için Ulus (Millet) Meydanı ismini önermiştir. Bu durum hem Ulus semti hem de burada bulunan Millet Meydanı göz önüne alındığında ciddi bir isim karmaşasına neden olmaktadır. Araştırma bu karışıklığın bir nebze de olsa giderilmesi adına sadece 'Millet Meydanı' ismini kullanmayı tercih etmiştir.



Şekil 1 - Millet Meydanı'nın Atatürk Bulvarı'ndaki konumu.

2. YÖNTEM (METHOD)

Tanımlanmış olan araştırma odağı çerçevesinde, 'Millet Meydanı' ve çevresi üzerine betimsel analizler uygulanmıştır. Resmi dokümanlardan kişisel hatıratlara kadar çeşitli kaynaklar incelenmiş, birincil kaynak olarak resmî belgeler ve arşivlerden, ikincil kaynak olarak ise gazete kupürleri, kişisel hikayeler, biyografiler ve romanlardan faydalanılmıştır. Bu çerçeve üzerinden meydan ve çevresinin bugüne kadar konuşulmamış hikayesi ortaya çıkarılmıştır (Tablo 1).

Araştırmanın tarihsel çerçevesi², meydanın tasarlandığı (Lörcher Dönemi), kaybedildiği (Jansen Dönemi) ve yeniden hayat bulduğu (1940 sonrası) üç dönem üzerinden kurgulanmıştır. Birinci dönem, Yenişehir'in ilk planlama ve inşaa sürecini içermektedir. Bu dönemde, Lörcher'in tasarladığı meydanlar silsilesi ile eski şehir (Ulus) ve yeni şehir (Kızılay) arasındaki kamusal ilişkiselliklere ve meydanın bu kurgu içerisindeki konumuna odaklanılmıştır. İkinci dönem, Lörcher Planı'nın oluşan talebe cevap verememesi ve bunun üzerine açılan nazım plan yarışması ile başlayan Hermann

² Araştırma, tarihsel kapsamını 1924-80 yılları ile sınırlandırmıştır. Bunun temel nedeni, 1980 sonrasında Ankara'da yeni alt merkezlerin oluşması, saçaklanmış bir kent formunun ortaya çıkması ve Kızılay'ın 'görelî' bir çöküş dönemine girmesidir. Bunlara ek olarak, araştırmaya konu olan alan ve çevresinin (İzmir ve Sakarya Caddelerinin) yaya bölgelerine dönüştürülmesi, kamusal ve kentsel işlevler açısından yeni bir döneme işaret etmektedir. Bu değişim süreci sonucunda, 1980 sonrası Millet Meydanı çevresinin nasıl geliştiği ve değiştiği, gündelik hayattaki işleyişi, kamusal biçimleri farklı çalışma odalarına konu olma potansiyeline sahip olması nedeniyle bu araştırma kapsamına dahil edilmemiştir.

Jansen dönemini içermektedir. Çalışmaya konu olan Millet Meydanı, yarışmayı kazanan Jansen'in 1930 geçici planında yer almasına rağmen, nihai 1932 planında bulunmamaktadır. Bu dönem kapsamında, meydanın kaybedilmesine sebep olabilecek çeşitli etkenler (ör. yönetim işleyişi, bulvar tasviri vb. konular) tartışılmıştır. Üçüncü dönem, 1940'lar sonrasında kayıp meydanın 'yer'e dönüşmesine şahitlik edilen süreci kapsamaktadır. Özellikle 1950 sonrasında, Yenişehir'in merkezleşmesiyle (fiziki olarak yapılaşmamış olsa da) Millet Meydanı çevresinde, Ankara'nın gündelik yaşantısında ve toplumsal bellekte önemli yerler tutan yeni 'mekânlar' ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda toplumsal belleğin bir kamusal düğüme dönüşen meydana nasıl hayat verdiği ve burayı kent için tarihsel öneme sahip bir odak olarak nasıl var ettiği araştırılmıştır.

Tablo 1 - Birincil ve ikincil kaynaklar.

Kaynak İsmi	Odaklanılan Dönem	Kaynak Seviyesi
Ankara Planları & Arşivleri		
Carl Christoph Lörcher Plan Raporu (1924-25)	1924-25	Birincil Kaynak
Hermann Jansen Plan Raporu (1932)	1928-38	Birincil Kaynak
Technische Universität Berlin, Architekturmuseum (Berlin Teknik Üniversitesi Mimarlık Müzesi)	1928-38	Birincil Kaynak
VEKAM Arşivi	1924-80	Birincil Kaynak
Atılım Üniversitesi Ankara Dijital Kent Arşivi	1930'lar	Birincil Kaynak
Araştırma Projeleri		
Goethe Institute (Bir Başkent'in Oluşumu: Avusturyalı, Alman ve İsviçreli Mimarların Ankara'daki İzleri)	1920-50	Birincil Kaynak
Türk Romanında Ankara	1930-70	Birincil Kaynak
Kitlesel Medya & Gazete		
Milli Kütüphane Arşivleri	1924-30	İkincil Kaynak
Gaste Arşivi	1924-80	İkincil Kaynak
Cumhuriyet Gazetesi Arşivi	1924-30	İkincil Kaynak
Kişisel Hatırat		
Falih Rıfki Atay (Çankaya) (1958/2009)	1928-40	İkincil Kaynak
M. Adil Bayman (Tandoğan: Şahsiyeti- Ölümü- Hatıraları) (1949)	1928-40	İkincil Kaynak
Kurthan Fişek (Burası Ankara) (2003/2012)	1960-80	İkincil Kaynak
Romanlar		
Ankara (Yakup Kadri Karaosmanoğlu) (1934/2017)	1924-40	İkincil Kaynak
Yaban (Yakup Kadri Karaosmanoğlu) (1932/2004)	1924-40	İkincil Kaynak
Yenişehir'de Bir Öğle Vakti (Sevgi Soysal) (1973/2012)	1960-70	İkincil Kaynak
Yürümek (Sevgi Soysal) (1970/2012)	1960-70	İkincil Kaynak

3. ANKARA’NIN PLANLAMA SÜRECİNDE YENİŞEHİR VE MİLLET (ULUS) MEYDANI (YENİŞEHİR AND MİLLET (ULUS) SQUARE IN ANKARA'S PLANNING PROCESS)

Ankara'nın erken dönem planlanma süreci ideal ve modernist şehircilik atılımları yapmakla beraber, birçok eksiklik ve yönetsel çatışmaya da şahitlik etmiştir (Sarioğlu, 2001). Türkiye tarihinin en önemli şehircilik basamaklarından biri olarak, başkentin planlama süreci incelendiğinde, ortaya konan birtakım hedeflere ulaşamadığı görülmektedir. Buna sebep olan gerilimlerin temelinde, henüz tecrübelenmemiş ve kurumsal yapılanmasını tamamlayamamış yeni bir yönetimin³, Cumhuriyet rejiminin yeni dünya görüşünü temsil edecek modern bir başkenti inşa etmek gibi büyük bir projeye, zor şartlarda ve belki de hazırlıksız atılması bulunmaktadır (Atay, 2009; Şenyapılı, 2004; Tankut, 1988). Özellikle, 1924 yılında kurulan Ankara Şehremaneti (Belediyesi), yeterli yasal ve idari çerçeveye ve net bir arazi ve konut politikasına sahip değildir (Şenyapılı, 2004; Tekeli, 1982a). Kent yöneticileri, batı dünyasına örnek olacak modern bir yaşam çevresi ve yönetim merkezi inşa etmeyi hedeflemiştir (Cinar, 2014; Tankut, 1988). Fakat, genç yönetim dramatik bir göç dalgasıyla karşılaşan kentte, yaşanabilir konut çevreleri sağlamak sorumluluğu ile yüzleşmiştir (Bademli, 1985).

Başkentin yüzleştiği en temel ve öncül problemin, kente göç eden nüfusun yoğunluğundan kaynaklandığı söylenebilir (Şenyapılı, 2004; Tankut, 1993). Bu göç dalgası, hangi sınıftan olursa olsun, yeterli konutun bulunmadığı, farklı kademelerde devlet görevlilerinin otel odalarına sıkıştığı (Karaosmanoğlu, 1934/2017), planlı bir yapılaşmanın başlamadığı dönemde gerçekleşmiştir. 1927 yılına kadar yapılaşma süreci parçacıl ve düzensiz bir şekilde devam ederken, uzun yıllar boyunca, altyapı eksikliği, konut yetersizliği ve yeni göç dalgalarının gelişmesi kentin en temel sorunları olarak devam etmiştir (Bademli, 1985; Sarioğlu, 2001; Şenyapılı, 2004).

Bir diğer temel problem, kentte yaşanan mülkiyet değişimleri ve bu değişimlerin neden olduğu çıkar çatışmalarıdır. Cumhuriyetin ilk yıllarında başkentin inşa edileceği yeni araziler üzerinden rant amaçlı bir mücadelenin verildiği pek çok araştırmacı ve yazar tarafından ifade edilmiştir (Atay, 2009; Sarioğlu, 2001; Şenyapılı, 2004; Velidedeoğlu, 2020). Başlangıçta çoğunlukla bürokrat, asker, memur, gazeteci gibi meslek insanlarından oluşan yeni bir nüfusun göç etmesi ile, mevcut kent merkezi ve çeperindeki arazi ve konut fiyatları yükselmiştir. Artan fiyatlarla birlikte spekülörlerin piyasaya girdiği, çıkar çatışmalarının olduğu, dönem bürokratlarının belediye yönetiminde çoğunluğu oluşturarak yeni yapılaşma alanlarının belirlenmesinde söz sahibi olma arayışında oldukları farklı kaynaklarda yer almaktadır (Atay, 2009).

Ankara'nın imar sürecindeki çıkar çatışmalarını etkileyen önemli kararlardan biri 1925'te şehremini Ali Haydar Bey yönetiminde çıkarılan (24.03.1925 tarihli, 583 numaralı) istimlak kanunudur⁴. Bu

³ Tekeli (2006, ss. 4-5) bu yetersizlikleri, bu dönemle kısıtlı kalmayacak şekilde “toplum düzeyinde kapital birikiminin azlığı, Devlet ya da yerel yönetimler düzeyinde kurumsal duyarsızlık, plan yapabilme ve denetim kapasitesinin düşüklüğü, bürokrasi düzeyinde disiplin eksikliği, firmalar düzeyinde kapitalin az olması, orta sınıf düzeyinde gelir düşüklüğü, kırdan kente gelen gruplarda gelir, hüner, bilgi ve görgü eksikliği vb.” olarak tanımlamaktadır. Bu yetersizliklerin birçoğunun Cumhuriyet Ankara'sı için de geçerli olduğu görülebilir.

⁴ Ankara'da İnşası Mukarrer Yenimahalle için Merkezî Yerler ile Bataklık ve Mergazi Arazinin Şehremanetince İstimlakı Hakkında Kanun.

kanun ile spekülasyonlar önlenmeye çalışılmış, arazilerin yerli halktan kamuya transfer olması sağlanmış ve imarlı yapılaşma için yasal zemin hazırlanmıştır (Şenyapılı, 2004). Kamulaştırma, Sıhhiye ve Yenişehir semtlerindeki gelişmelerin önünü açmış fakat spekülasyonları tam olarak önleyememiştir. Öte yandan, Bademli'nin de (1985) vurguladığı gibi 'eski Ankara – yeni Ankara' ikileminin güçlenmesine neden olmuştur.

Böyle bir ortamda, Ankara'nın Erken Cumhuriyet dönemindeki kentleşme sürecinin sadece planlar doğrultusunda ve karar vericilerin kontrolünde gerçekleşemediği görülmektedir. Yerel ve merkezi yönetimin kentsel gelişime dair aldığı kararlar çoğu zaman el yordamıyla giderilmeye çalışılmış, kimi zaman bireysel çıkar arayışları ile yönlendirilmiştir (Sarıoğlu, 2001). Bu çerçevede, mevcut sistemdeki açıklar sebebi ile yapı stoku üretimini yönlendiren temel etkenlerin rastlantısal toplumsal çözümler ile oluştuğu söylenebilir⁵ (Şenyapılı, 2004; Tekeli, 2006). Tekeli (2006) bu tarz işleyişlerin kentleri biçimlendiren temel dinamikler olduğunu savunurken, kent tarihi yazımlarında bu dinamiklerin bilincinde olmak gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, pek çok Anadolu kenti gibi, Yenişehir bölgesinin yapılaşma sürecinde de benzer dinamiklerin nasıl rol oynadığı araştırmaya açıktır.

Söz konusu problemler, 1924-38 döneminde Ankara'nın yapılaşmasını yönlendiren Lörcher (1924-25) ve Jansen (1932) planlarının hem temel mekânsal kararlarını hem de uygulanabilme derecelerini etkilemiştir. Takip eden bölümlerde, araştırma odakları doğrultusunda iki plan arasındaki süreklilikler ve farklılıklar irdelenecektir. Özellikle Lörcher'in meydanlar silsilesi tasarımı ve Millet Meydanı'nın bu kurgu içerisindeki konumuna odaklanılacaktır. Böylelikle, Lörcher tarafından tasarlanan, Jansen'in yarışma paftasında da bulunan fakat nihai planında iptal edilen Millet Meydanı'nın kaybedilme süreci tartışmaya açılacaktır.

3.1. 1924-25 Lörcher Planı: Yenişehir'de Fiziksel Alt Düzenin Ortaya Çıkışı (1924-25 Lörcher Plan: The Emergence of Physical Order in Yenişehir)

Türkiye Cumhuriyeti yönetiminin Ankara'nın planlanmasına ve yapılaşmasına yönelik en önemli kararı 16 Şubat 1924'te, 417 sayılı yasa ile Ankara şehremanetini kurmasıdır. Şehremanetinin ilk aylarında Ankara'daki hızlı ve kontrolsüz yapılaşmalarının yarattığı kaygı ile, Haziran 1924'te Ankara'nın ikinci şehremini olarak, geniş ve yenilikçi bir vizyona sahip olduğu bilinen eski İstanbul şehremini Haydar Bey atanmıştır. Haydar Bey, 'Keşfiyat ve İnşaat Türk Anonim Şirketi' üzerinden, aynı zamanda İstanbul İmar Komisyonu üyesi de olan Alman mimar Carl Christoph Lörcher'i Ankara'ya davet etmiş ve Türkiye Cumhuriyeti'ndeki ilk planlama sürecinin başlamasını sağlamıştır (Cengizkan, 2004; Sarıoğlu, 2001).

Lörcher, 1924'te eski şehir, sonrasında yönetimin talebiyle 1925'te yeni şehir için iki plan üretmiştir. İlk plan, Ulus ve kale çevresindeki meskûn alanların gelişimini yönlendirmektedir ve yeni gelişecek kentsel alanların bu çevre ile iyi bir ilişkiye sahip olmasını hedeflemektedir (Sarıoğlu, 2001). Fakat, hükümetin yeni ve ihtişamlı bir yönetim merkezi kurma hayali sonucunda 1925'te Ankara'nın

⁵ Tekeli (2006, s.5) bu spontane çözümleri "uyumsuzluğun giderilmesinde başvuru yolları ise spontane ve kısmen yasadışı bina sunum biçimlerinin ortaya çıkışı, rüşvet, yasa dışı güç kullanımı ya da mafyalaşma, kabul edilen meşruiyet kalıplarının dışına çıkan popülist göz yummalar, meşru kabul edilen düzenin işleyişinde mekânda ve zamanda istisnalar yaratılması ya da afları ve nihayet yeni düzenlemelere gidilmesi gibi çok geniş bir yelpazeyi kapsayacaktır." olarak özetliyor.

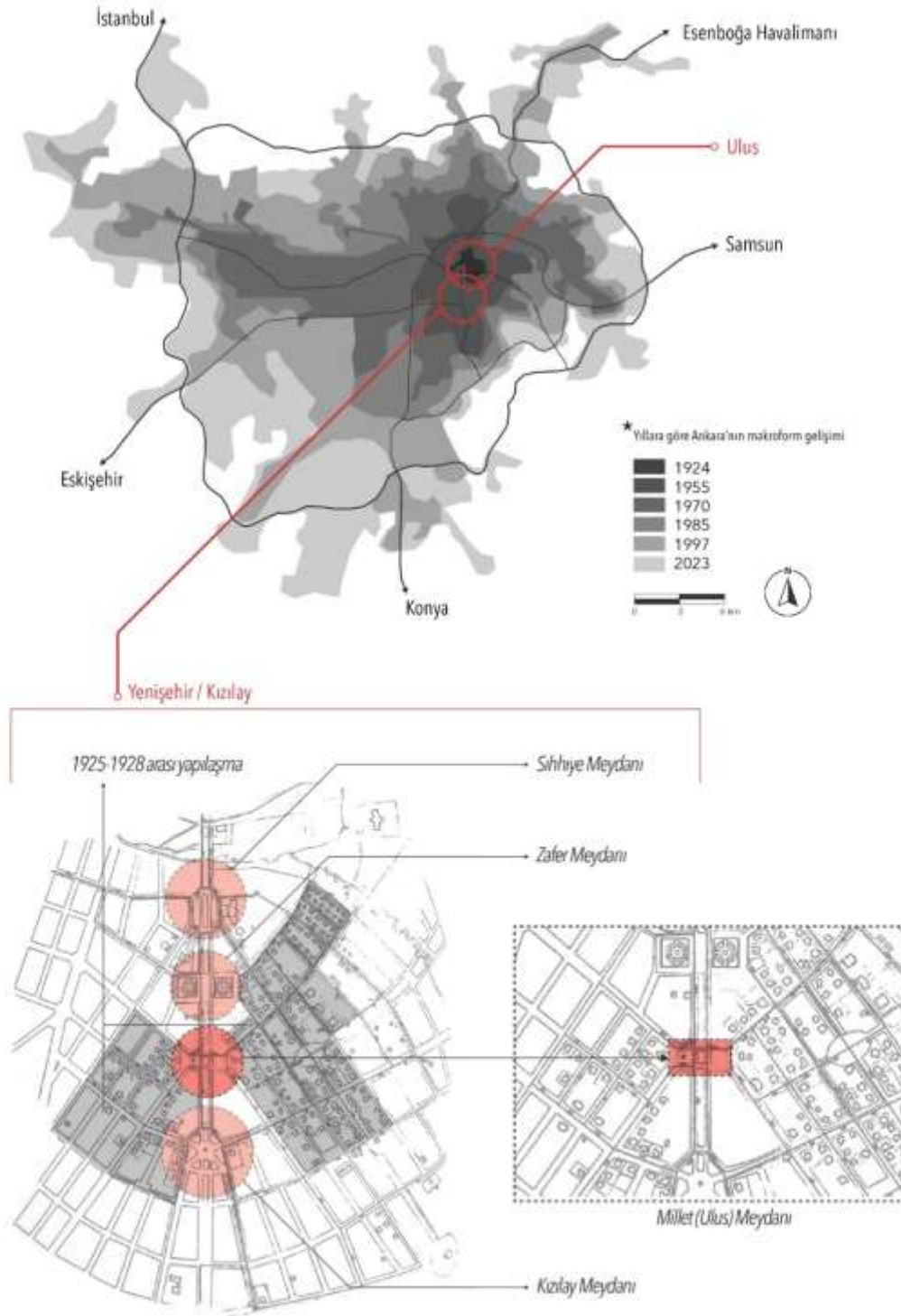
Yenişehir'ine dair ikinci bir plan daha üretilir. Kamulaştırma operasyonu sayesinde uygulamalar yapılmaya başlanmıştır. Özellikle 24 Mart 1925'te çıkarılan 583 no'lu İstimlak Kanunu ile gerçekleşen 400 hektarlık kamulaştırma, Ulus ve Yenişehir omurgasında (ve özellikle Sıhhiye bölgesinde) yapılan uygulamaları hızlandırmıştır (Bademli, 1985). Eski kent içerisinde çekilen konut sıkıntısı, bu süreçte bulvar üzerinde farklı grupların mülk edinmesinde ve yine aynı omurga üzerinde bir dizi kamu binasının inşa edilmesinde etkili olmuştur. Yenişehir'de 150 hektarlık bölgenin sokak düzenlemeleri, doğal olarak, 1928 yılında açılacak plan yarışmasına değiştirilemez girdiler sağlamıştır (Sarıoğlu, 2001).

3.1.1. Meydanlar Silsilesi ve Millet Meydanı'nın Konumu (The Sequence of Squares and The Location of Millet Square)

Lörcher, tasarım doktrini olarak, Camillo Sitte ekolünün etkisi altında ilerlemiştir. Sitte, kamusal mekânlar olarak meydanlar ve merkezlerinin boş bırakılmasının, meydanların kapalı ve tanımlı olmalarının gerekliliğini vurgulamaktadır (Cengizkan, 2003, 2004). Ortaya koyduğu kaygı ve kurallar, Sitte'nin (1889/1945) pek çok Avrupa kentini inceleyerek çıkardığı sonuçlardan beslenmektedir (Cengizkan, 2004, s. 48). Meydanların büyüklük ve biçimlerinin gözetilmesi, eski meydanların düzen dışı görünülerinin giderilmesini ve ardışık meydanlar kavramını önermiştir. Lörcher, bu yaklaşımı Yenişehir planında meydanlar silsilesi ile somutlaştırmıştır. Plan notlarında belirttiği üzere kentlilerin dinlenip kendilerini tazeleyecekleri yeşil alanların ve açık alanların varlığı son derece önemlidir. Bu meydanlar basit bir süslemeden ziyade kentlilere hizmet edecek rekreatif işlevler açısından elzemdir. Kentlilerin spor yapabilecekleri, dinlenebilecekleri, çocukların oyun oynayabilecekleri geniş meydanların ve yeşil alanların şehir içinde birbirlerine farklı yürüyüş yolları ile bağlanması tipik bir bahçeşehir tasarımının da yansımalarını taşımaktadır (Cengizkan, 2003). Araştırmanın odağı olan Millet Meydanı, Lörcher planında bulunan ve sonraki yapılaşmaya izini bırakan en önemli unsur olan meydanlar silsilesinin bir parçası olarak planda yerini almıştır.

1924-25 planında önerilen meydanlar silsilesi, yeni ve eski şehir arasındaki omurgada ilerlemektedir. Bugünkü Meclisten başlayarak, Kızılay Meydanı (Cumhuriyet), Millet (Ulus) Meydanı, Zafer Meydanı, Sıhhiye Meydanı, Opera (Tiyatro) Meydanı ve Ulus (Hakimiyet-i Milliye) Meydanı ile çok güçlü bir omurga bedenselleşmiştir. Millet Meydanı, bu mekânsal dizinin içerisinde, 1924 sonrası uygulanan yeni konut alanlarının ve günümüz (2023 yılı itibari ile) Sakarya ve İzmir yaya bölgelerinin tam ortasında yer almaktadır (Şekil 2). Lörcher Planı'na dair önemli belgeleri gün yüzüne çıkaran Cengizkan, çalışmasına kadar bir ismi dahi olmayan bu meydanın isimlendirme motivasyonunu şu şekilde tarif etmektedir:

Bu meydana yazar tarafından Ulus [Millet] Meydanı adının layık görülmesinin nedeni, hem Lörcher tarafından Çankaya Tren İstasyonu (Sıhhiye)-Cumhuriyet Meydanı (Kızılay)-Parlamento (bugünkü TBMM) aksını oluşturan Millet (Ulus) Caddesi (Strasse der Nation) ortalarında yer alması; hem de bütün bu ideolojik okuma içinde meydanın Mustafa Kemal'in de adını kullanarak çevresinde, Selanik'ten gelip İzmir'le bütünleşen (9 Eylül 1922'yi bir doruk ve bitiş noktası olarak okuyan, 30 Ağustos'u Büyük Zafer olarak adlandırıldığını hatırlayalım) geride bırakmış olan ve 29 Ekim 1923'le taçlanan bir noktada olması... (Cengizkan, 2004, s. 79)



Şekil 2 - Millet Meydanı'nın Ankara ve Yenişehir (Kızılay) meydanlar silsilesi (1928) içindeki konumu (Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2006; Baş, 2010; yazarlar tarafından yeniden düzenlenmiştir).

Meydanın ortasından geçen Atatürk Bulvarı iki alt bölge oluştururken, meydanın Tuna Caddesi yönünde bir ibadet alanı, İzmir Caddesi yönünde ise bir hamam öngörülmüştür (Cengizkan, 2004,

s. 79). Plan raporu, zaman kaybetmeden, gerekli idari ortam varken ve engeller çıkmadan bu meydanların yapımına başlanmasını tavsiye etmiştir (Cengizkan, 2003, s. 187). Lörcher büyük bir ihtimaldir ki, mülkiyet baskısının sebep olabileceği engellere dikkat çekmektedir. Nitekim ilerleyen yıllarda, belki de bu baskının bir yansıması olarak, Millet Meydanı'nın bulunduğu alanda yeni bir parselasyon planı ve yapılaşma düzeni gelişmiştir.

Diğer taraftan, her ne kadar meydan kararından vazgeçilse de 1920'lerde uygulamaya konulan sokak düzeni, ilerleyen senelerde kentsel servislerin yöneliminde ve bu alanda bir kamusal düğümün oluşmasında etkili olmuştur. Ankara planlama tarihine dair yakın zamanlı çalışmalar da Lörcher'in Ankara'nın gelişimi için taşıdığı bu belirleyiciliği vurgulamaktadır. Örneğin Cengizkan'ın (2004) Lörcher üzerine yaptığı detaylı araştırma, ilk planın Jansen Planı üzerinde önemli etkileri olduğunu göstermektedir. Buna ek olarak, 1925-28 yılları arasındaki yapılaşma ve mülkiyet dokusu, müteakip plana değiştirilemeyecek girdiler oluştururken, yer yer politik ilişkiler, rant arayışı ve keyfi uygulamaların da Yenişehir'in gelişiminde önemli etkileri olduğu bilinmektedir (Baş, 2010; Cengizkan, 2004).

3.2. 1932 Jansen Planı: Meydanlar Sürekliliğinin Bozulması (1932 Jansen Plan: Disruption of Square Continuity)

Ankara'nın yönetim merkezi haline gelmesiyle, 1924-25 yıllarında hazırlanan Lörcher Planı kentteki konut ve altyapı talebini karşılayamaz hale gelmiştir. 1927 genel nüfus sayımında 74,784 olan kent merkezi nüfusunun, 1935 yılında 153,804'e çıkması da bu gerçekliği gösterir niteliktedir (Tablo 2). Bu hızlı göç dalgası boyunca, sadece sekiz sene içerisinde Ankara kent merkezi nüfusu yaklaşık %106 oranında büyümüştür⁶. Bu bağlamda ortaya çıkan ihtiyaçlar doğrultusunda, 1928 yılında yeni bir nazım plan yarışması açılmış, 1929 yılında Hermann Jansen'in yarışmayı kazanması ile başkent'in ikinci planlama dönemi resmi olarak başlamıştır.

Tablo 2 - 1831-1935 yılları arasında Ankara kent ve kır nüfus değişimi⁷.

Kaynak	Yıl	Ankara Nüfusu
(Çadırcı, 1980, s. 112)	1830	Kent Merkezi: ~23,000
(Galanti, 2005, s. 189)	1848	Kent Merkezi: 23,470
(Karpat, 1985, s. 126)	1881	Kent Merkezi: 25,159 / Kent ve Kır: 271,617
(Karpat, 1985, s. 172)	1914	Kent Merkezi: 84,665 / Kent ve Kır: 317,447
(İstatistik Genel Direktörlüğü, 1929, s. 12)	1927	Kent Merkezi: 74,553 / Kent ve Kır: 404,720
(İstatistik Genel Direktörlüğü, 1935, s. 41)	1935	Kent Merkezi: 153,804 / Kent ve Kır: 538,669

⁶ Türkiye nüfus artış ortalaması 1927 (13,648,270) ve 1935 (16,200,694) yılları arasında %18,7'dir.

⁷ Ankara kent tarihi yazınlarının birçoğunda, nüfus verilerinin sadece kent merkezi ele alınarak sunulduğu görülmektedir. Araştırma, bu noktada, sancak ve il nüfusları hesabı üzerinden, kent merkezi ve kır nüfuslarını birlikte göstermeyi tercih etmiştir. Bu durum, hızlı gerçekleşen göç dalgasını anlamaya ve Ankara'nın sadece küçük bir kasaba değil, kırsala yayılmış büyük bir il olduğunu da göstermeye yardımcı olacaktır.

Ankara'daki kent planlama süreçleri, sadece hızlı nüfus artışının bir sonucu olarak değil, aynı zamanda bir Cumhuriyet projesi ve ideali olarak da ön plana çıkmaktadır. Bu hedef doğrultusunda birçok önemli yetkiyle donatılmış olan ve kentin geleceğini şekillendirecek Ankara Şehir İmar Müdürlüğü, 28.05.1928 tarihinde 1351 sayılı kanun ile kurulmuştur. Yörükoğlu söz konusu modernleşme ve kurumsallaşma adımlarını şu şekilde yorumlamaktadır:

Ankara deneyi Cumhuriyet Türkiye'sinde önemli bir yere sahip olmuştur. Burada elde edilen deneyim 1580 sayılı Belediye Kanunu'na veri teşkil etmiştir (Çelik, 1995, s. 593). Diğer yandan Ankara deneyimi, öncü girişimlerin uygulama sahnesi olarak Türk kentleşme tarihinde özel bir yer kazanmıştır (Bostanoğlu, 1990, s. 80). Ancak uygulamanın başarılı olmadığı da bilinmektedir. Nitekim bir süre sonra Ankara Belediyesinin birtakım ayrıcalıkları tamamen ortadan kaldırılacaktır. (Yörükoğlu, 2009, s. 13)

Ankara Şehir İmar Müdürlüğü'nün ana hedefi başkent inmar durumunun geliştirilmesi ve beş yıllık bir uygulama programının sunulmasıdır. Heyette Cumhuriyet döneminin etkili gazeteci ve yazarlarından, aynı zamanda milletvekili de olan Falih Rıfkı Atay ve Bakanlar Kurulu tarafından seçilmiş farklı bürokratlar bulunmaktadır (Sarıoğlu, 2001). 1928 yılında göreve başlayan bu kurumsal örgütlenme, aynı yıl içerisinde davet usulü açtığı yarışma ile dönemin üç önemli Avrupalı kent plancısına ulaşmıştır. Almanya'dan Hermann Jansen ve Joseph Brix, Fransa'dan ise Léon Jaussely'in davet edildiği yarışma ile şartnamede sunulan on dokuz temel direktif üzerinden Ankara'nın geleceği şekillendirilmeye çalışılmıştır. Direktifler, çoğunlukla eski şehrin (Ulus'un) ulaşım altyapısına odaklanırken, 250-300 binlik nüfusa hizmet edecek, 50 senelik bir planın yapılmasını talep etmektedir. Diğer taraftan, özellikle eski şehir ve yeni şehir arasındaki bağlantının kurulması ve vekalet binalarının grup halinde uygulanması açık bir şekilde talep edilmiştir (Ankara Şehremaneti, 1929, ss. 5-6).



(a)



(b)

Şekil 3 - Yarışmaya katılan plan önerilerinden:

(a) Leon Jaussely Planı (Cengizkan, 2004, s. 253);

(b) Hermann Jansen Planı (Berlin Technische Universität Archive, Envanter No: 22581 & 22582).

Yarışmaya sunulan üç plan önerisi de farklı bakış açıları geliştirerek Ankara'nın geleceğine yön vermeyi amaçlamıştır (Ankara Şehremaneti, 1929). Paris ve Barcelona planlarıyla ünlenen Léon Jaussely, eski şehir olarak tabir edilen Ulus'ta geniş çaplı yenilemeler önermiş (Şekil 3-a), plan izahnameleri içerisindeki en uzun raporu (108 sayfa) sunmuştur. Dünya karşılaştırmaları üzerinden mezarlıklardan hastanelere, meydanlardan parklara kadar ideal bir yerleşimin nasıl olması gerektiğini tarif ederken, jüriye göre ekonomik uygulanabilirliğinin düşük olması nedeniyle tercih edilmemiştir.

Diğer taraftan Josef Brix, çoğunlukla altyapı tasvirlerini içeren, otomobil, demiryolu ve kanalizasyon altyapısına odaklanan oldukça kısa bir rapor (16 sayfa) sunmuştur. Brix, her ne kadar kalenin başkent için önemini vurgulasa da Ulus'u neredeyse olduğu gibi bırakmıştır. Eski şehir ve yeni şehir arasındaki beklenen ilişkiselliği karşılayamayan plan önerisi nedeniyle jüri tarafından yeterli bulunmamıştır⁸.

Bu iki zıt kutbun arasında, Camillo Sitte'nin de tedarikatından geçmiş olan Hermann Jansen, önerisinde Ankara Kalesi'ni doğrudan planın odağına almıştır (Şekil 3-b). Her ne kadar kendisi de görelilik olarak kısa bir rapor (26 sayfa) sunsa da özellikle eski şehir ve yeni şehir arasındaki ilişkiselliği vurgulaması, işçi mahalleleri üzerine fikirler geliştirmesi, uygulamaya ve özellikle iktisadi çerçeveye dönük dengeli izahatları sayesinde jüri tarafından 26 Mayıs 1929 tarihinde birinciliğe layık görülmüştür.

Jansen, 1929 yılında çalışmalara başlamış ve 1930'da şehremanetine geçici bir düzeltme planı sunmuştur (Şekil 4-a). Nihai plan 27.07.1932 tarih ve 13209 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile uygulamaya girmiştir (Sarıoğlu, 2001). 1929 yılından, planın onaylandığı 1932 yılına kadar geçen bu üç sene içerisinde, planlama ve karar verme süreçleri 1929'da göreve getirilen Ankara Belediye Başkanı ve aynı zamanda Ankara Valisi Nevzat Tandoğan yönetimi altında ilerlemiştir. Jansen'in yarışmayı kazandığı 1929 yılından, kimilerine göre plandan imzasını çektiği (Yavuz, 1981) kimilerine göre ise (Tunçer, 2019) işine son verildiği 1938 yılına kadar, Ankara ve özellikle Yenışehir çok önemli mekânsal gelişmelere şahitlik etmiştir. Atatürk Bulvarı, Devlet Mahallesi ve Güvenpark gibi pek çok önemli kamusal mekân bu dönemde inşa edilmiştir. Jansen'in Yenışehir açısından en belirgin öngörülerinden bazıları Atatürk Bulvarı ve meydanlar silsilesi üzerine olmuştur. Lörcher Planı'ndan gelen Sıhhiye Meydanı bir kavşağa dönüşmüş, Kızılay Meydanı ise Atatürk Bulvarı'nın kırılması ile Hükümet Kartiyesi'nin bir parçası olan Güvenpark'a dahil olmuştur. Millet Meydanı ise 1930 düzeltme planında varlığını halen korurken (Şekil 4-a), nihai 1932 planında bulunmamaktadır. Yenışehir'de meydanlar silsilesinden geriye sadece Zafer Meydanı kalmıştır (Şekil 4-b).

⁸ Joseph Brix'e ait arşivlerde kayıtlı bir plan görseline ulaşılamamıştır. Brix'in jüriye sunduğu önerileri 'Ankara şehrinin Profesör M. Jaussely, Jansen ve Brix taraflarından yapılan plan ve projelerine ait izahnameler' kaynağında yer almaktadır (Ankara Şehremaneti, 1929).



(a)



(b)

Şekil 4 - (a) 11.04.1930 tarihli Yenişehir düzeltme planı
(Berlin Technische Universität Archive, Envanter No: 22845);
(b) 06.05.1932 tarihli Jansen Planı'nda Millet Meydanı'nın iptal edilmesi
(Berlin Technische Universität Archive, Envanter No: 22628).

Cengizkan'a göre (2004) meydanlar silsilesinden vazgeçilmesi ile önemli bir mekânsal kurgu ve merkezdeki yoğunluğu düşük tutma fırsatı kaybedilmiştir. Jansen, projesine ait izahnamesinde, Lörcher'in meydanlar sistemini şu şekilde yorumlamaktadır:

Şehrin bu kısmında [*Yenişehir'de*] vaktiyle yapılan plân ve inşaat bu havalinin bihakkın münasip bir şekilde tanzimine çok müşkülât teşkil etmiştir. Çankaya ve Konya istikametine ayrılan yolların ayrıldıkları noktada bulunan vekâletler ve devairi âliyeden [*devlet daireleri*] müteşekkil grup şehrin bu kısmının önünü teşkil etmektedirler. Bu mebaninin [*yapının*] önünde mebani grubunu bir kül halinde ihtişam ettiren büyük bir meydan bulunmaktadır. Uzun ve temadi eden cadde ritmik bir surette temas edilen meydanlar ile kesilir ise, ancak o zaman bu monumental mebani grubunun göze çarpması temin edilmiş olur. Yoksa eski plânda olduğu gibi hiçbir sisteme müstenit olmayarak caddenin mütemediyen meydanlar ile doldurulması ile bir netice hasıl olmaz. (Ankara Şehremaneti, 1929, s. 147)

Jansen'e göre Hükümet Kartiyesi çevresinde yer alan meydanlar Atatürk (Gazi) Bulvarı ile ritmik bir ilişki kurmalıdır. Fakat bulvar üzerinde çok sayıda meydanın bulunması da yönetim merkezinde beklenen ihtişamın algılanmasında birtakım problem yaratmaktadır. Bu durumda, kuzeyde bulunan meydanların varlığı da sorgulanabilir hale gelmiştir. Bu çerçevede, Millet Meydanı üzerine net bir tavrına rastlanmasa da nihai planda hangi gerekçelerle meydanın iptal edildiği sorusu halen varlığını korumaktadır. 1928 ve 1938 yılları arasındaki yoğun karar alma ve uygulama döneminde, bu

kamusal mekânın kaybedilme süreci tasarım ve planlama kararlarının yanında, farklı etkenler çerçevesinde de incelenmelidir. Bu çerçevede, araştırma, mekânsal karar verme süreçlerinin politik yönleri ve Yenişehir'deki mülkiyet düzeninin ciddi bir arsa spekülasyonuna maruz kaldığı bilgisi üzerinden, söz konusu kamusal değer kaybedilmesini üç temel değişken üzerinden ele almıştır: (i) Hermann Jansen'in 'hızlı bulvar' planı, (ii) Plan müellifi ve kent yönetimi arasındaki eşgüdümsüzlük, (iii) Yenişehir üzerindeki imar baskısı.

3.2.1. Hermann Jansen'in 'Hızlı Bulvar' Planı (Hermann Jansen's 'Fast Boulevard' Plan)



Şekil 5 - 8 Temmuz 1929 tarihli Hakimiyeti Milliye haberi: Profesör Jansen ilk iş olarak Gazi (Atatürk) Bulvarını tashih edecektir (Hakimiyeti Milliye, 1929b).

Jansen'in Yenişehir'deki meydan ve bulvar anlayışını incelemek, Millet Meydanı'nın yok olma sürecini anlamak açısından faydalı olacaktır. Jansen, Atatürk Bulvarı'nı yayalar için bir omurga sistemi değil, döneminin tabiri ile 'yeni dönemin icadı' ve motorlu araçların hâkim olduğu bir bulvar olarak hayal etmektedir. Belki de Meclis ve Çankaya Köşkü arasındaki ulaşımın önemsenmesi ve bu güzergahın protokol yolu olarak kullanılmasının da etkisiyle, plan uygulamalarına Atatürk Bulvarı'ndan başlanmıştır (Şekil 5).

Millet Meydanı'nın da üzerinde bulunduğu Atatürk Bulvarı, özellikle batı dünyasına örnek olmayı hedefleyen bir proje olarak görülmektedir. Falih Rıfki Atay, Jansen'in Mustafa Kemal Atatürk'e yaptığı bir sunumda durumu şu şekilde izah ettiğini aktarmaktadır:

Paris'te Champs Elysée dünya büyük şehirlerinin en geniş caddelerinden biridir. Bu caddede otomobillerin nasıl tıkanırdığını, bu tıkanıklıklarda süratlerin nasıl yedi kilometreye kadar düştüğünü biliyoruz. Yeni şehirler şimdi 'motor' için aynı şeyi yapmaktadırlar. [Plân taslağındaki Atatürk Bulvarını göstererek] Bu yola bakınız. Onu otomobillere ayırdım. Yan yollar bu caddeyi ancak yarım kilometrede bir kesecekler ve karşılıklı kesmeyecekler, her yan yolun köşesi, caddeye inen arabaları gösterecek gibi açık bırakılacak. Evler, daireler ve apartmanlar geriye doğru yapılacak ve hiçbirinin caddeye kapısı olmayacak. Bu cadde üzerinde yaya kaldırımı yapılmayacak. Yan yolların her biri caddeyi bir bloğa bağlayacaktır. Siz istasyondan arabanıza binerek yüz kilometre hızla gideceğiniz yere doğrulacaksınız. (Atay, 2009, s. 489)

Teknolojik gelişmelerin kent tasarımına etkileri, Ankara'nın sadece Anadolu'ya değil aynı zamanda Batı dünyasına da örnek teşkil edecek bir kent olması hayali üzerinden gerçekleşmektedir. Jansen'in hızlı bulvar tasarımı, sanayi döneminin en önemli icadı olan motorlu araç merakının ve özellikle yeni kurulan şehrin modern batı kentlerindeki mobilitayı yakalamaya çalışmasının bir yansıması olarak okunabilir. Fakat bu durum, muhtemeldir ki, ilk (Lörcher) planın açık mekân kurgusu ve ideallerinden kopmasına da neden olacaktır. Bir yandan asgari maliyetle çözülmeye çalışılan altyapı problemleri, diğer taraftan hızlı ve kesintisiz bir ulaşım omurgası hedefi düşünüldüğünde, Kızılay, Millet, Zafer ve Sıhhiye Meydanları silsilesinde yaşanan sürekli kesintilerin en aza indirilmek istendiği gözlenmektedir. Millet Meydanı'nın bu motivasyonlar altında gözden çıkarılabilir bir kamusal alan olarak görülmüş olduğu söylenebilir.

3.2.2. Plan Müellifi ve Kent Yönetimi Arasındaki Eşgüdümsüzlük (The Inconsistency between the Planner and Urban Administration)

Dönemin kaynakları incelendiğinde, Millet Meydanı'nın kaybedilmesinin yönetsimsel bir çatışma ortamından etkilenmiş olabileceği de gözlemlenmektedir. Bu dönemin imar heyeti başkanı Falih Rıfki Atay'ın 1952 yılında Dünya Gazetesi'nde kaleme aldığı yazılarında ve 1968 yılında kitaba çevirdiği 'Çankaya' isimli eserinde, karar alma süreçlerine ilişkin gözlemleri, dönemin valisi ve belediye reisi Nevzat Tandoğan ile plan müellifi Hermann Jansen arasındaki çatışmalı ortamı anlamak açısından önemlidir (Atay, 2009; Sarıoğlu, 2001; Tankut, 1988, 1993).

Otoriterliği ile tanınan Tandoğan'ın, Jansen'e karşı çıkışları pek çok araştırmacı tarafından dile getirilmiştir (Atay, 2009; Bayman, 1949; Bayram, 2015; Tankut, 1993). Malatya Valiliği ve vekillik

geçmişinden gelen, İsmet İnönü'nün de çevresinde çok tuttuğu isimlerden olan Tandoğan (Bayram, 2015), kararların yabancı bir plancı tarafından alınması fikrine çoğunlukla mesafeli yaklaşmıştır:

Bir imar komisyonu yapmıştık. Reis bendim. Rahmetli Vali ve Belediye Reisi Nevzat da bu komisyonun azası idi. Bir ecnebi mütehasısın dediklerini yapmaktan başka elinden bir şey gelmeyen bir belediye reisi olmaya daha ilk günü isyan etti. Açıkça muhalefet de edemeyeceği için, adet olduğu üzere, devamlı bir baltalama yolu tuttu. (Atay, 2009, s. 490)

Rahmetli Nevzat: 'Malatya'da dağ başında yollar yapmışım. Jansen bana şehir içinde sokak yapmayı mı öğretecek? diyordu. Ve bir göstermelik olmak üzere parasının çoğunu, Atatürk'ün daima geçtiği bulvarı, plan disiplininin tersine, süslemek için harcıyordu. (Atay, 2009, s. 492)

Gönül Tankut'a (1993, s. 98) göre Tandoğan her ne kadar emir komuta zincirinde bir sorun teşkil etmese de yabancı dili Jansen ile anlaşmaya müsaade etmemiştir. Avrupa'nın planlama anlayışı ve kültürünü kavramakta güçlük çekmiş ve "zaman zaman imar planını engelleyici davranışlar içine girebilmiştir". Tandoğan'ın vali, belediye başkanı ve parti il yönetim kurulu başkanı görevlerini aynı anda gerçekleştirdiği düşünülürse, merkezîyetçi yönetim anlayışının çok aktörlü plan kavrayışına ulaşmada güçlük çektiği açıkça görülmektedir. Özellikle Jansen'in Berlin'den posta yoluyla parça parça gönderdiği planların uygulanması, yereldeki siyasi baskılar ve otoriter yönetim anlayışı kıskacında, hem planlama sürecindeki dinamikleri hem de 'yabancı' bir plancının mekâna yön vermeye yönelik hamlelerini kısıtlamıştır.

Böylesine bir iletişimsizlik ortamında, dönemin 1929 küresel ekonomik buhranı ve I. Dünya Savaşının ekonomik yükümlülükleri de eklendiğinde, başkentte idealist bir şehircilik çalışmasından ziyade, sert bir bürokrasi sarmalı, yasa-yönetmelik eksiklikleri ve politik çatışmalar deneyimlenmiştir. Teknik ve finansal açıdan yetersiz olan yerel yönetimin merkezi yönetim güdümü altında, kimi plan uygulamaları da doğal olarak çetrefilli bir sürece girmiştir. Sarıoğlu'na (2001) göre plan uygulamaya geçmeden önce, çıkar ilişkileri, yetersiz denetim ve özellikle farklı karar alma mercilerinin (ör. İmar Müdürlüğü, İmar İdare Heyeti, Belediye Meclisi) ortaya çıkmasıyla, önemli ölçüde etkinliğini kaybetmiştir. Özellikle yarışma yönergelerinde Atatürk Bulvarı üzerinde yapılması istenen yüksek katlı yapılar (Ankara Şehremaneti, 1929, s. 5) ve yönetimin karar verme süreci üzerindeki otoritesi düşünüldüğünde, Millet Meydanı, belki de önemsiz bir detay olarak ihmal edilmiştir.

3.2.3. Yenişehir Üzerindeki İmar Baskısı (Development Pressure on Yenişehir)

Sadece arazi spekülasyonu ortadan kalktığı ve tek bir güçlü otorite altında kalkınma işlemleri sağlandığında, şehir planlaması için örnek bir çalışma ortaya çıkmış olacaktır.
Hermann Jansen, 14 Kasım 1928

Jansen'in 14 Kasım 1928 yılında sözünü ettiği kararlı olma ve taviz vermeme 'ön koşulu', şehircilik pratiğinde her dönem geçerli olmuştur. Fakat, Cumhuriyetin ilk yılları kuşkusuz önemli devrimleri kadar, önemli sancıları da beraberinde getirmiştir. Millet Meydanı'nın kaybedilmesi sürecindeki bu sancılardan bir tanesi de kentte ortaya çıkan yoğun imar baskısıdır. Önceki bölümlerde de görüldüğü üzere, (her ne kadar Jansen bir gereksinim olarak sunsa da) otoriter yönetim anlayışı ve Ankara'nın

siyaset, bürokrasi ve askeri merkez haline gelmesi, özellikle kırdan kente evrilen bir şehirde, karar alma süreçlerinde çetrefilli düğümler ortaya çıkarmıştır. Bu noktada, imar baskılarının meydanın kaybedilmesine olan etkisini anlamak için yapı stoku problemleri ve dönemin mülkiyet düzeni incelenmelidir.

Ankara'nın, 1930'lu yılların başından itibaren yapı stokunun üretilebilmesi için seçenekler sınırlı ve siyasalar yetersizdir. Özellikle organize konut üretme politikaları bulunmamaktadır (Tekeli, 1982a). Arz-talep ilişkisinde sadece yapılı alanlar kendisine alıcı bulurken, kar etmek üzerinden bir konut üretim anlayışı söz konusu değildir. Fakat bu durum artan arazi fiyatlarına ve spekülasyon girişimlerine engel değildir. Bu tip girişimlerin engellenmesi için gazetelerde şu şekilde haberler yayımlandığı bilinmektedir (Şekil 6):

İmar Müdürlüğünün koyacağı esasların inkişafına kadar arsa alım satımı yapmak faydalı değildir. En muteber zannedilen arsalar üzerine ufak binalar, en itibarsız sanılanların üzerine büyük bina yapılacak. (Hakimiyeti Milliye, 16 Temmuz 1929)

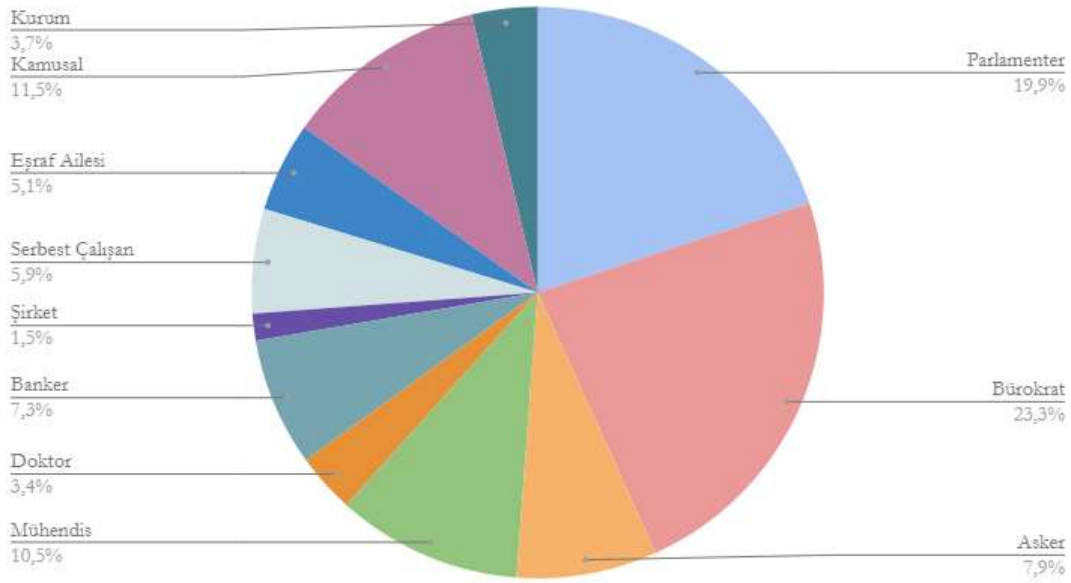


Şekil 6 - Ankara imar müdürlüğü planının tatbiki için takyitler koyuyor (Hakimiyeti Milliye, 1929a).

Mülkiyet düzeni çerçevesinde, Yener Baş'ın (2010) araştırmasında ortaya koyduğu 1935 yılına ait bilgileri incelemek zihin açıcı olacaktır. Yenişehir'de verisine ulaşılabilinen 592 parselin sadece %11,5'inin kamusal olduğu görülmektedir (Şekil 7). Bu parsellerin %51,1'i, merkezi yönetim ile doğrudan ilişkileri olduğu aşikâr olan parlamenter, bürokrat ve asker çevresine aittir.

Sarioğlu mülkiyet düzenindeki bu el değiştirmelerin, yönetim içerisinde çatışmalı ortamlar yaratabildiğini şu şekilde aktarmaktadır:

Gerek muhalefet gerekse iktidar milletvekilleri olsun, kendileri açısından bir çıkar söz konusu olduğu zaman sonuna kadar mücadeleci olmuşlardır. 1929-1932 döneminde milletvekillerinin bir kısmı Ankara'da gayrimenkul sahibi olmuş, bir kısmı da olmak üzeredir. Milletvekilleri şahsi çıkar meselesinde yıllarca İmar Müdürlüğü ve İmar İdare Heyetini karşı safta görmüş, imar faaliyetlerinin, daha kolay denetleyebilecekleri ve yönlendirebilecekleri Belediye ellerinde olması için çaba sarf etmişlerdir. (Sarioğlu, 2001, s. 67)



Şekil 7 - 1935 yılına ait Yenisehir'deki 592 parselin mülkiyet dağılımları
(Baş, 2010, s. 173; yazarlar tarafından yeniden görselleştirilmiştir)

Bu tip bir çatışmalı ortamın üzerine, konut üretim politikası ve arz-talep ilişkisinin dengeli ilerlememesi, öncelikle Ulus sonrasında ise Yenisehir'de arsa fiyatlarının ciddi şekilde yükselmesine sebep olmuştur. Bu çerçevede protokol güzergahı olan Atatürk Bulvarı ve çevresinin, konumu dolayısıyla hayli yüksek değerlere ulaştığı aşikardır. 1935 yılına ait mülkiyet paftalarında, Millet Meydanı'nın bulunduğu alanda, beş yeni parsel oluşturulmuş ve buradaki mülkiyetler bir eşraf ailesi, bir milletvekili ve üç kamu parseli olmak üzere yeniden düzenlenmiştir (Baş, 2010, s. 175). 1939 yılına ait hava fotoğraflarında meydanın tamamen binalar ile dolduğu ve fiziken ortadan kalktığı görülmektedir (Şekil 8).



Şekil 8 - Millet Meydanı'na ait hava fotoğrafı ve meydan üzerindeki yapılar, 1939 yılı
(Harita Genel Müdürlüğü, 2019).

Sonuç olarak, Jansen döneminde üç önemli etkenin meydanın plandan çıkarılmasında rol oynadığı söylenebilir:

1. Hermann Jansen'in Atatürk Bulvarı'nı hızlı bir otomobil yoluna çevirme hayali,
2. Dönemin otoriter yönetim anlayışı ve yönetim aktörleri ile plan müellifi arasındaki iletişimsel kopukluk,
3. Yarışma şartnamesinde de belirlenen, Atatürk Bulvarı boyunca yapılması istenen yüksek katlı yapılar ve bu durumla birleşen imar baskısı.

Diğer taraftan, Millet Meydanı, yıllar içerisinde ada düzeninin ve Yenişehir'deki yaya etkileşiminin de etkisiyle, kent merkezinin en önemli kamusal düğümlerinden biri olmayı başarmıştır. Bu evrilme sürecini anlamak için 1940 sonrasında değişen ve türeyen mekânların, bu alan ve çevresi ile olan ilişkisine odaklanmak gerekmektedir.

3.3. Millet Meydanı: Toplumsal Bellek ve Yerin Uzlaşısı (Millet Square: Reconciliation of Collective Memory and Place)

Keyfi biçimde geliştirilen alanlar, bugün kolektif kullanım (utilization) ve deneyim (experience) yoluyla anlam değiştiriyor ve bu anlamlar çok güçlü olarak kentin ve kentlinin belleğine yerleşebiliyorlar. (Cengizkan, 2002, s. 240)

Yenişehir'in modern ulus-devletin başkent imgesi olarak yola çıktığı planlama yolculuğuna, kentin yeni sakinlerinin günlük yaşam deneyimleri ve sosyal yaşantıları ile dahil olması, tasarım/kurgu süreçlerine sosyal boyut kazandırmıştır. Nüfusun hızla arttığı ve kentsel yaşamın hayat bulmaya başladığı 1930'lu yıllar sonrasında kentin yeni sakinlerinin deneyimleri, Yenişehir'in parçalarını tasarlanan birer 'nesne'den, toplumsal belleğin biriktiği 'yer'ler haline getirmiştir. Araştırmanın bu bölümünde, kent mekânına bir takım biçimsel izler bırakmış, ancak planlardan silinerek fiziken inşa edilmemiş meydanın bir 'yer'e (*place*) evrilişi incelenmiştir.

Yenişehir'e ilişkin planlama ve uygulama süreçleri sonucunda Lörcher'in hedeflediği meydanlar silsilesinin önemli bir parçası olan 'Millet Meydanı', Jansen dönemi itibariyle başkalaşmış, bulvarın bütününe hâkim sürekli cephelerin bir parçası haline gelmiştir. Ancak meydanın bulunduğu alandaki bu yapılaşma, Yenişehir'in önemli nirengi noktalarından biri olmasını engelleyememiş, uzun yıllar toplumsal birikimlere ev sahipliği yapacak olan mekânlar burada konumlanmıştır. Bu sürecin sonunda Kayıp Meydan⁹, konumunun gizli meydansallığı içerisinde, bir kamusal düğüm noktası olarak yeniden var olmuş ve bulvarın kalanından farklılaşan bir nüve haline gelmiştir.

Kayıp Meydan'ın bulunduğu alan, 1940'lardan itibaren, üzerine inşa edilen binaların arasındaki açık alanlar ve yolların oluşturduğu tanımlı bir (fiziki) mekânı var etmektedir. Ancak mekâna dair görelî ele alış içerisinde mutlak formun (öklitçi yaklaşım) kent mekânını anlamak açısından yetersiz olduğu da kabul edilmektedir. Mekânın oluşumu, tasarım ve inşa sürecinin ötesinde toplumsal, kültürel, politik ve gündelik hayattan gelen pek çok katmanı da içinde barındırmaktadır. Lefebvre (1974/1991) mekânın sosyal bir üretim olduğunu öne sürerken tüm bu katmanları (mekânsal pratikler, mekânsal temsiller ve temsiliyet mekânları kurgusu üzerinden) mekân tanımının içerisinde

⁹ Araştırmanın bu bölümünden itibaren, Millet Meydanı aynı zamanda 'Kayıp Meydan' olarak da adlandırılacaktır.

dahil etmiştir. Kent mekânını bu çok boyutluluk/çok katmanlılık üzerinden tanımlamak, ‘yer’lerin ve yer kimliğinin oluşumunu daha kapsamlı biçimde kavramamızı sağlamaktadır.

Mekânın salt fiziki bir olgu olmaması gibi, yer kavramı da sadece coğrafi bir lokasyonu (konumu) ifade etmenin çok ötesindedir (Bollnow, 1960; Hubbard vd., 2002). Yer oluşumunu mekânın üzerine yüklenen çok sayıda ve çeşitli anlamlar üzerinden açıklamak mümkündür. Coğrafi bir koordinat, bu anlamlardan sadece biri olarak kabul edilebilir. Toplumsal bellekte iz bırakmış pek çok yerin kentliler için çok sayıda anlamı barındırdığını söylemek mümkündür. Bu anlamların çoğu, her ne kadar kentliler için kültürel ve ideolojik olarak farklılaşsalar da (Appleyard, 1976, 1979), deneyim ve yaşanmışlıklar (anılar) ile oluşmaktadır (Cengizkan, 2002; Tuan, 1977). Lynch (1960, s. 119) bunu ‘anıların izi’ (*memory trace*) olarak tarif etmektedir. Kent mekânında katmanlar halinde biriken bu anlamlar; özellikle toplum ölçeğinde paylaşılan yaşanmışlıklar ve deneyimler ile ilişkilendikleri yeri ‘yer’ yapan özgünlüğü (*authenticity*) yaratmaktadırlar (Heidegger, 1971).

‘Yer’ olgusuna dair böyle bir ele alış, hiç inşa edilmediği halde, meydanın Ankara tarihinde nasıl önemli bir yer olarak hayat bulduğunu anlamamızı sağlamaktadır. Bu bölüm bu çerçevede, birinci ve ikinci bölümlerde aktarılmış mekânsal tasarım ve kayboluş süreçleri sonrasında, kentlinin yaşam pratiği ile yeniden var olan Kayıp Meydan’da toplumsal belleğin yer ile uzlaşısına odaklanmaktadır. Alanın sahip olduğu gizli meydansallık, mekânsal kent bileşenlerinin uyumunun da varlığıyla, meydanın Yenişehir’in simge mekânlarına ev sahipliği yapmasına ve toplumsal belleğin yıllar boyu bu mekânların keşişiminde birikmesine olanak tanımıştır.

3.3.1. Merkezleşen Yenişehir’de Bir Düğüm Noktası: Kayıp Meydan (A Node in the Centralized Yenişehir: The Lost Square)

Lörcher ve Jansen planlarında, Yenişehir’in mevcut yapılaşma ve gelişme eğilimlerine paralel olarak konut kullanımları kararlarının yanı sıra, kamusal yapılar için de yer seçim kararları geliştirilmiştir. 1920’lerin sonundan itibaren bu yeni kent parçası, Cumhuriyet’in yeni kurumlarında çalışmak üzere Ankara’ya yerleşen aydın nüfusun bir ve iki katlı, bahçeli konutlar içerisinde yaşadığı ve günlük yaşantılarını sürdürdüğü bir alana dönüşmüştür (Batuman, 2002; Cengizkan, 2019). Bu süreçte kentin merkezi işlevleri Ulus’ta yer almaya devam etmiş, Yenişehir’de yaşayan nüfus, temel ihtiyaçlarını karşılamak için tarihi merkezde bulunan alışveriş, yeme-içme, kültürel etkinlik ve sosyalleşme mekânlarını kullanmıştır. Bu eğilim, Yenişehir’de yapılaşmanın başladığı ilk yıllardan itibaren (1925-30) Atatürk Bulvarı’nın, Yenişehir’i 1940’lara dek kentin tek merkezi olan Ulus ile birleştiren önemli bir omurga haline gelmesini sağlamıştır. Bulvarın kendisi, Ulus’a gidiş gelişlerin yanı sıra bulvar boyu yapılan ‘piyasa yürüyüşleri’ ile bir sosyalleşme mekânı haline gelmiştir (Bayraktar, 2013). İki yanında yer alan geniş kaldırımları, at kestanelerinin oluşturduğu gölgelik alanlar ve burada yer seçen kullanımlar ile bulvar, kentin ekonomik, kültürel ve sosyal yaşantısının önemli bir parçasıdır (Şekil 9). Kentte hayat bulmaya başlayan modern yaşam, bulvarın gelişimini yönlendirmeye devam edecek ve sosyo-kültürel faaliyetlerin Ulus’tan Yenişehir’e geçiş sürecini başlatacaktır (Bayraktar, 2016).



(a)

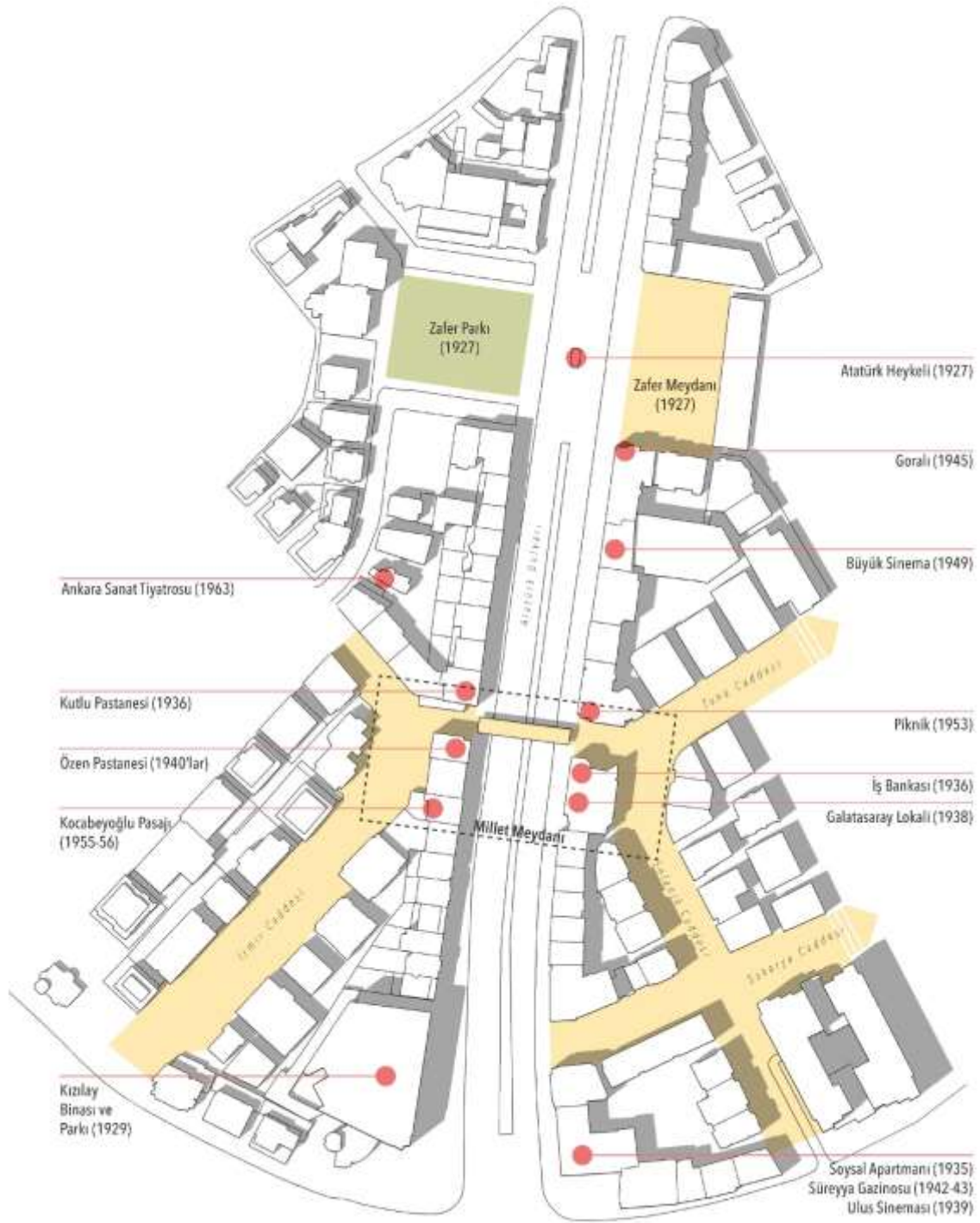


(b)

**Şekil 9 - (a) Atatürk Bulvarı: 1954 (VEKAM Dijital Koleksiyonlar, Envanter No: 0609),
(b) Atatürk Bulvarı: 1930 (VEKAM Dijital Koleksiyonlar, Envanter No: 1412).**

Merkezi işlevlerin Ulus'tan Yenışehir'e geçiş süreci, kamusal kullanımların, kültürel ve ticari mekânların bulvarda yer seçmesi üzerinden okunduğunda, Kayıp Meydan'ın yeniden varoluşunda önemli bir gelişme olarak değerlendirilmelidir. 1940'ların sonunda Yenışehir; Kızılay Binası ve Parkı (1929), Kutlu Pastanesi (1936), Galatasaray Lokali (1938), Sosyal Apartmanı'nın altına taşınan Ulus Sineması (1939), yine aynı apartmanda açılan Süreyya Gazinosu (1942-43), Büyük Çarşı'nın Zafer Meydanı çıkışında açılan Goralı (1945) ve bulvar üzerinde faaliyete geçen Büyük Sinema (1949) gibi önemli kullanımlar ile bulvar boyunca kültürel etkinliklerin ve kamusal alanların yoğunlaşmaya başladığı hareketli bir kent parçası haline gelmiştir (Şekil 10).

Bu sürecin sonunda Yenışehir'in bahçe içindeki konutları yerini, Kızılay'ın 3-4 katlı, zemin katında restoran, dükkân, pastane, gazino gibi ticari kullanımlara sahip apartmanlarına bırakmıştır (Şenyapılı, 2004). 1950'lere gelindiğinde, çok partili döneme geçiş ve popülist modernitenin yükselişinin önemli mekânsal yansımalarından biri olarak sermaye, kentler üzerinde etki sahibi olmuştur. Bunun Ankara'daki yansımaları, 1951 yılında Kızılay'ın iş merkezi olarak kabul edilmesini takip eden, zemin ve bodrum katların pasaj olarak düzenlenmesine ve bitişik nizam apartman yapılaşmasına izin veren kararın alınması ile görülmüştür. Bu durum, yapı-parsel-bulvar ilişkisini değiştirerek, Kızılay'da önemli bir dönüşümün başlangıcı olmuştur (Varol vd., 2019). Bulvar üzerinde bulunan Büyük Çarşı'nın ve İzmir Caddesi'ndeki Kocabeyoğlu Pasajı'nın açılması ile yoğunlaşan ticari yaşantı, bu sürece örnek olarak verilebilir. Ticari yoğunlaşmayı yönetebilmek adına Yücel-Uybadin Planı (1957) hazırlanmış, alınan kararlar doğrultusunda bulvarda araç kullanımı sekiz şeride çıkarılmış, orta refüj ve kaldırım düzenlemeleri ile ağaçlar kesilmiştir. Neticede bulvar, her iki cephesinde de sürekli hale gelen, 6 kata kadar çıkan apartman cepheleri ile tanımlanmaya başlamıştır.



Şekil 10 - Millet Meydanı ve çevresi nirengi noktaları¹⁰.

¹⁰ Parantez içerisinde verilen tarihler ilgili noktaların açılış yıllarını göstermektedir. Atlık olarak kullanılan halihazır 2022 yılına aittir.

Kayıp Meydan'ın yeniden var olduğu konum, 1950'lerde artık Kızılay olarak adlandırılmaya başlanmış Yenişehir'in omurgasında, tüm bu merkezleşme ve yapılaşma sürecinin içerisinde önemli bir düğüm noktası olmaya devam etmiştir. Jansen'in müdahalesi ile Millet Meydanı açıklığını kaybetmiş olsa dahi, fiziksel alt düzenin ve çevresindeki ulaşım sisteminin korunmuş olması, bu konumda önemli bir bağlantı noktasının varlığını sürdürmüştür. Özellikle doğu ve batı bölgelerinden gelen ulaşım akslarının bulvaya simetrik bir şekilde yaklaşıyor oluşunun devamlılığı, alanın toplayıcı ve yönlendirici mekânsal kurgusunun muhafaza edilmesini sağlamıştır. Morfolojik açıdan alanı beslemeye devam eden bu form, merkezleşen Yenişehir'de kentli tarafından yoğun bir şekilde kullanılacak ticari ve kültürel fonksiyonların bu iki eksen üzerinde yer seçmesinde etkili olmuştur (Şekil 11).



(a)



(b)

Şekil 11 - (a) Tuna Caddesi girişinde yaya yoğunluğu I
(Atılım Üniversitesi Ankara Dijital Kent Arşivi, Envanter No: 1M163),
(b) Tuna Caddesi girişinde yaya yoğunluğu II
(Atılım Üniversitesi Ankara Dijital Kent Arşivi, Envanter No: 1M163).

3.3.2. Bellekte Varoluş: Anı Mekânlarının ve Toplumsal Belleğin Oluşumu

(Existing in Memory: The Formation of Memory Spaces and Collective Memory)

Kayıp Meydan, merkezleşen ve gündelik yaşantının bir parçası olan Atatürk Bulvarı üzerinde, 1940'lardan başlayarak 1970'lere dek çok sayıda mekâna ev sahipliği yapmıştır. Bu haliyle açıklığın bulunduğu konum, bulvarın doğu ve batı parçalarını bağlayan yapısı ile yüksek insan hareketliliğine sahiptir. Kullanıcıların kamusalığa sahip bu alanı ve buradaki mekânları deneyimlemeye başlamaları ile yıllar içerisinde anılar, anlamlar ve değerler birikmiş, mekânlar simgeleşerek toplumsal belleğin birer parçası haline gelmiştir.

Bu düğüm noktasına yerleşen önemli anı mekânlarının en erken örneği, alanın doğu parçasında, Tuna Caddesi çıkışında bulunan İş Bankası'dır. Ulus'taki merkezinin Yenişehir Şubesi olarak 1936 yılında hizmet vermeye başlamış, uzun yıllar Kayıp Meydan'ın önemli kullanımlarından biri olmuştur (Ulus Gazetesi, 30 Ağustos 1936) (Şekil 11). Aynı parçada, Galatasaray Lisesi'nin Ankara'daki ilk lokali olan Galatasaray Lokali, 1938 yılında Kutlu Apartmanı'nın giriş katında yer

almıştır (Galatasaraylılar Birliği, 2022; Ulus Gazetesi, 27 Şubat 1938). Yenişehir'in henüz sosyalleşme olanaklarının kısıtlı olduğu erken döneminde yeme-içme, briç oyunu gibi imkanları sunarak, dönemin kültürel yaşantısına hizmet etmiştir (Varol vd., 2019). Alanın doğu parçasının bir diğer önemli mekânı, 1953 yılında Sosyal Sigortalar Hanı'nın giriş katında açılan meşhur Piknik'tir (Şekil 12). Piknik, hizmet kalitesi ve yiyecek-içecek sektörüne getirdiği çok sayıda yenilik ile kentlilerin gözde mekânlarından biri olmuş, dönemin ünlü şair, yazar, gazeteci ve politikacılarının uğrak yeri haline gelmiştir (Varol vd., 2019).



Şekil 12 - Atatürk Bulvarı, Piknik (Atılım Üniversitesi Ankara Dijital Kent Arşivi, Envanter No: 1M163).

Benzer şekilde, meydanın İzmir Caddesi (eski Uçar Sokak) çıkışında bulunan batı parçasında da dönemin önemli hafıza mekânları yer almıştır. 1936 yılında yarışma ile projelendirilen Kutlu Pansiyon Evi'nin giriş katında bulunan Kutlu Pastanesi, akşamları müzik dinletilerinin yapıldığı, şiir ve edebiyat söyleşilerinin yürütüldüğü, dönemin önemli edebiyat insanlarının vakitlerini geçirdiği bir mekândır (Varol vd., 2019) (Şekil 13). Kutlu Pastanesi ile anılan Özen Pastanesi, 1936 yılında ilk olarak Kızılay Binası'nın yanında, Çocuk Esirgeme Kurumunun (Himaye-i Etfal) alt katında açılmış ve sonrasında Kutlu Pastanesi'nin karşısına, Uçar Sokak'ın sağ köşesindeki Armağan Apartmanı'nın alt katına taşınmıştır. Bu şekliyle Kayıp Meydan'ın batı açıklığı, kentin sosyo-kültürel, edebi ve politik tartışmaların yapıldığı önemli bir nüvesi haline gelmiştir.



(a)



(b)

Şekil 13 - (a) Kutlu Pansiyon Evi (VEKAM Dijital Koleksiyonlar, Envanter No: SMB251),
(b) Kutlu Pastanesi (VEKAM Dijital Koleksiyonlar, Envanter No: SMB251).

Kayıp Meydan'da farklı dönemlerde var olmuş bu mekânların anı mekânları haline gelmesindeki önemli unsurlardan biri, toplumun tanık olduğu farklı sosyal ve politik süreçler boyunca Kızılay'ın dönemsel ihtiyaçlara cevap vermesi ve kentlilerin her daim kent merkezi ile iletişim halinde bulunmalarındır. Savaşın dünyaya hâkim olduğu 1940'lı yıllarda toplumun kültürel aktivitelere ve eğlenceye yönelik ihtiyacını karşılayan sinema, tiyatro ve gazinoları, 1950'ler sonrasında yürütülen ekonomik politikalara uyum sağlayan pasaj, iş hanı ve alışveriş mekânları, ve 1960 darbesi sonrası politize olmuş sokak ve meydanları ile Kızılay, tarih boyunca toplumsal belleğin birikim mekânı olmuştur. Bu birikimin yoğunlaştığı alanlardan biri, Kayıp Meydan'dan geriye kalan düğüm noktasıdır. Burada yer alan mekânların toplumsal belleğin birikimi ile Kayıp Meydan'a hayat vermesinde şu unsurların rol aldığı görülebilir: (i) alanın bulvar üzerindeki konumu, (ii) kamusal bir düğüm olması, (iii) alandaki mekânların işlevsel bir aradalığı, (iv) alanda bulunan mekânların dönemlerinin özgün ve nitelikli 'yer'leri olması.

Millet Meydanı'ndan geriye kalan açıklığın, daha önce de pek çok kere değinilmiş olan konumunun getirdiği nitelikler, bulvarın geri kalanı ile kurduğu ilişkiler açısından önemlidir. Öyle ki bu alan, 1930'ların Yenişehir'i ve 1940 sonrası Kızılay'ının karakteristik sosyalleşme etkinliği olan bulvar boyu (piyasa) yürüyüşlerinin tam da orta noktasında, mola verilen bir durak noktası niteliğindedir. Varol vd.'nin aktardığı üzere Başkan Günay bu durumu şöyle tarif etmiştir:

Yürüyüşler daha çok Bulvar'ın doğu cephesinde olurdu ve Kızılay Sıhhiye arası yoğun olarak kullanılırdı. Piyasa yürüyüşü olarak tanımlanabilecek bu gezintiler sırasında Bulvar üzerindeki pastane önlerinde oturulurdu. (Varol vd., 2019, s. 82)

Alanın konumu, 1960'lar sonrası protestoların merkezi haline gelmiş Kızılay için de oldukça önemli olmuştur. Politize olmuş Kızılay ve Zafer Meydanları arasında kalan düğüm noktası, protestolar esnasında eylemcilerin sığınabileceği mekânlar ve arka sokaklara dağılabileceği sokak bağlantıları sunmasıyla politik hareketlerin belleğinde de yer edinmiştir:

Atların nalları, polislerin copları altında kalmamak için, parası olanlar Piknik'e sığınıp bira içer, parasızlar Sıhhiye Meydanı'nda selameti bulurdu. (Fişek, 2003/2012, s. 42)

Konumunun getirdiği nitelikler ile alan, kent merkezinin en kalabalık noktalarından biri haline gelmiştir. Alanın yüksek kamusalılığı, burada bulunan mekânların görünürlüğünün, erişilebilirliğinin ve kullanımının artmasını sağlamıştır:

“Öğlendi. Kızılay semtinin en civcivli, gürültülü, servisi en çabuk, en ayakaltı yeri olan Piknik’in oraya akıyordu kalabalık.” (Soysal, 1973/2012, s. 13)

Mekânların ‘görünür’ bir alanda bulunması, burada gerçekleşen olayların da toplumsal bellekte yer etmelerini sağlamıştır. Bunun en güzel örneklerinden biri, İsmet İnönü’nün 1960 yılında İş Bankası’ndan para çektiği sırada yaşanan hadisedir. Sonrasında Kızılay’ı önemli politik hareketlerin merkezi haline getirecek olan bu olayı Bülent Batuman şu şekilde aktarır:

19 Nisan 1960 günü, ana muhalefet partisi lideri İsmet İnönü, İş Bankası’ndaki hesabından para çekmek üzere bankanın Kızılay’daki Yenişehir şubesine gelir. Ve İnönü’nün eylemleri düşünüldüğünde karakteristik bir biçimde, ne tarih, ne saat, ne de yer tesadüfen seçilmiştir. Bir önceki gün iktidar ünlü ‘Tahkikat Komisyonu’nun kurulmasına dair kanunu Meclis’ten geçirmiş ve buna karşılık muhalefet Meclis’i terk etmiştir. İnönü para çekmek için bankanın Ulus’taki merkez binasını değil Kızılay’daki şubesini tercih etmiştir ve Kızılay’a tam mesai bitiminde, Meydan’ın en kalabalık olduğu saatte varır. Üstelik ilerlemiş yaşına rağmen arabasından erken iner ve bankaya yürüyerek ulaşır. Bir anda çevresini saran kalabalık İsmet Paşa’ya tezahürat etmeye ve iktidar karşıtı sloganlar atmaya başlar. Polislin müdahalesiyle sonuçlanan -22 kişinin gözaltına alındığı ve tamamı öğrenci olmak üzere 5 kişinin tutuklandığı- gösteri hem ülke hem de başkent için yepyeni bir dönemin habercisidir. Siyasal muhalefet Meclis’ten sokağa taşmış ve Ankara kentinde ilk defa siyasal bir olay Ulus’ta değil Kızılay’da gerçekleşmiştir. (Batuman, 2002, ss. 56-60)

Mekânların adeta bir meydanı tanımlayan cepheler gibi bir arada bulunuşu da alanın kamusallığını etkilemektedir. Doğu ve batı parçaları birbirinden ayıran Atatürk Bulvarı’nın yoğun araç trafiğine rağmen, yapılar kentlilerin belleğinde bir arada var olmuştur. Bunun etkileri, alanda bulunan mekânların birbiri üzerinden tanımlanması ve kullanım esnasında yaşanan etkileşimde görülebilir:

Yenişehir’de Piknik’in karşısında Yapı Kredi Bankası var ya, orasıydı. Hem pastane, hem de bir iki tek içilebilen bir yerdi. Yanında, Türk Amerikan Bankası’nın bulunduğu yer de Özen Pastanesi’ydi. Dahası var. İş Bankası’nın bulunduğu yer de Galatasaray Kulübü’yü. (Sazyek, 2016, s. 400)

İsmet İnönü, başbakanken bile bankacılık işlemleri için karşısındaki İş Bankası’na bizzat kendisi gelirdi. İşlemler devam ederken Paşa’ya mutlaka Piknik’ten greyfurt suyu istenirdi. (Ergir, 2004)

Kayıp Meydan’ın varoluşunda, konum ve kamusalığın getirdiği avantajların yanı sıra, burada bulunan mekânların benzerlerinden ayrılan nitelikleri de etkilidir. Piknik’in ayaküstü ve hızlı servis imkânı, yenilikçi ürünleri ve hizmet kalitesi, Özen Pastanesi’nin lezzet konusundaki ayrıcalığı ve Kutlu Pastanesi’nin oda müziği ve edebiyat söyleşileri ile kentlin kültür-sanat yaşamına katkısı örnek olarak verilebilir. Öyle ki Piknik, konumu ile özdeşleşerek buradaki durağa adını vermiştir (Ergir,

2017). Bu nitelikleri ile kentlilerin özel deneyimler edindiği ve anılar biriktirdiği mekânlar, roman ve hatıratlarda sıklıkla yer bulmuştur:

Galatasaray Kulübü Atatürk Bulvarı'ndaki modern İş Bankası binasının yerindeydi. Şık ve zarif bir lokaldi. Lokantası vardı. Akşamları orada arkadaşlarla toplanır, briç oynardık...Galatasaray Kulübünün karşısında Uçar Sokağın (İzmir Caddesi) girişinde, sağlı sollu Özen ve Kutlu isimlerini taşıyan iki pastahane vardı. Soldaki Özen'in sattığı pastalar, meyve suları ve dondurmalarının lezzetine doymazdı. Kutlu ise daha iddialı bir pastahaneydi. Şık döşenmişti. Akşamları küçük bir orkestra 4,5 ile 6,5 arasında hafif batı müziği çalardı... (Semih Günver'den aktaran Şenyapılı, 2005, s. 343)

Özen Pastanesi...çok büyük bir salon olmamakla birlikte gerek pasta ve şekerlemelerinin nefaseti, gerek karşısındaki Kutlu Pastanesi'ne göre daha hesaplı oluşu, gerekse verdiği hizmet açısından çok beğenilen bir yerdi. (Özalp, 2016, s. 357)

1950'lerde Ankara'nın simgesi olmuş noktasal yerler vardı. Bunlardan biri Piknik'tir. Sanatçıların yanı sıra yüksek düzeyde bürokratların iş çıkışı akşamüstü ayaküstü bira içtiği yerdir. Orhan Veli Kanık da İstanbul'a gitmeden önce buraya giderdi. Aşçısı İstanbul'dan gelmişti, sosis tava, rus salata gibi Ankara'da fazla bilinmeyen ürünlerin sunulduğu bir yerdi. Dostlar birbirini orada görürdü. Edebi ve siyasi tartışmalar olurdu ayaküstü, entelektüel bir ortam vardı. (Danyal Aşık'tan aktaran Varol vd., 2019, s. 93)

Kayıp Meydan'ın işlevsel ve toplumsal olarak tasarlandığı konumda yeniden hayat bulması, yukarıda sayılan unsurların ilişkiselliği ve etkileşimi ile mümkün olmuştur. Alanın bulvar üzerindeki konumunun sağladığı kamusal mekânları yaya ile buluşturduğu gibi, mekânların nitelikleri de alanı bir çekim merkezi haline getirmiştir¹¹. Bulvarın erken dönem ticari kullanımlarının bu nüvede yer seçmesi, 1940'lar sonrasında alanın bulvarın en yoğun noktalarından biri olması ve birbiri ile bu denli uyumlu işlevlerin bir aradalığı ile bu kamusal düğüm, Kayıp Meydan'ın izlerini 1980'lere dek taşımıştır. İlerleyen süreçte bulvarın doğu ve batısında tasarlanan yaya bölgelerinin alanla kurdukları ilişki de bu izlerin varlığına dikkat çekmektedir.

4. SONUÇ (CONCLUSION)

Millet Meydanı (Kayıp Meydan) bir yandan Yenişehir'in kaybedilmiş bir değeriyken, diğer yandan sahip olduğu tarihsel ve fiziksel nitelikleri ile gizil olarak var olmaya devam etmiştir. Her mekânsal sürecin çok katmanlı yapısı gibi, bu meydan da doğrusal olmayan bir sosyo-mekânsal süreçte

¹¹ Bu duruma en iyi yorumu, Türk romanlarında Ankara'yı araştıran Esra Sazyek şu şekilde getirmiştir: "Yetmişli yıllardan itibaren her anlamda popülerleşen Piknik, her şeye rağmen uzun yıllar ayakta durabilmesini ise konumuna ve hızlı servisine borçludur." (Sazyek, 2016, s. 392). Nitekim Piknik, 1982 yılında taşındığı İnkılap Sokak'ta uzun süre dayanamamış, 1986 yılında kapanmıştır (Varol vd., 2019).

değişmiş, kendisini yıllar içerisinde farklı şekillerde var etmeyi sürdürmüştür¹². Bu araştırma sonucunda, Millet Meydanı'nın hikayesi üzerinden yapılan çıkarımlar üç başlıkta toplanmıştır:

- 1- Mekânsal karar verme süreçlerinin çok katmanlılığı,
- 2- Mekân ve yer olgularının birlikteliği,
- 3- Kaybedilmiş bir kamusal değer olarak Millet Meydanı.

4.1. Mekânsal Karar Verme Süreçlerinin Çok Katmanlılığı (The Multilayered Spatial Decision Making Processes)

Millet Meydanı'nın kamusal düğüme dönüşme süreci ne sadece otoriter bir yönetimin 1920'lerde aldığı kararlar, ne de sadece simge mekânların bu konumdaki varlığı doğrultusunda gerçekleşmiştir. Meydan, karar verme süreçlerinin çok katmanlılığı içerisinde bir çok farklı dönemde alınan kararların, bir *palimpsest* gibi üstüste binerek oluşturduğu bir düğümdür.

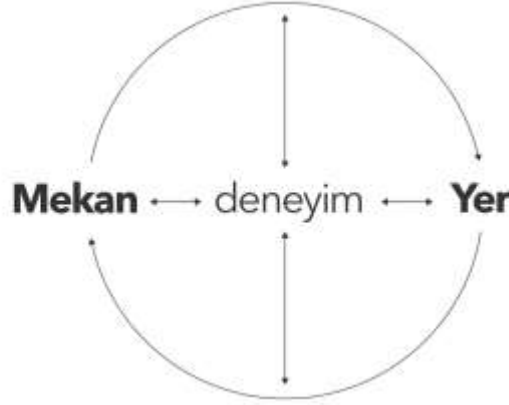
Lörcher döneminde uygulamaya konulan fiziksel çevre, bu mekânın bir kamusal düğüme dönüşmesindeki öncül unsurdur. Fakat sadece fiziksel düzenin -sokak ve ada yapılarının- yönlendirmesi değil, aynı zamanda Lörcher'in Yenişehir ve Ulus arasında kurmak istediği güçlü omurga da büyük rol oynamıştır. Lörcher, Jansen ve Yücel-Uybadin planlama süreçleri her ne kadar Yenişehir'i baştan ele almış gibi görünse de, mekân ve yönetim deneyiminin ortaya çıkardığı olumsuzluklar Millet Meydanı gibi önemli kamusal mekânların ortaya çıkmasında oldukça etkilidir.

Bu çerçevede, Jansen dönemi Ankara'da mekânsal uygulamaların en yoğun gerçekleştirildiği dönemdir. Kent yönetimi işleyişi ele alındığında, mekânsal karar verme süreçleri oldukça zor ve çatışmalı bir ortamda ilerlemiştir. Her ne kadar meydanın planlarda iptal olma nedeni açıkça bulunamasa da, bir çok farklı kararın bu konuda etkili olduğu söylenebilir. Yarışma şartnamesinde Atatürk Bulvarı üzerindeki yüksek katlı yapılaşmaların talep edilmesi, Çankaya Köşkü ve I. Meclis arasındaki protokol yolunun hızlı bir şekilde akması gibi bir çok farklı motivasyon, bu iptal sürecinin farklı alt katmanlarını oluşturmuştur. Bütün bu olasılıkların içerisinde, araştırma özellikle Jansen'in hızlı bir bulvar inşa etme hayalinin, bu önemli mekânsal karardan vazgeçilmesinin arkasındaki en önemli unsur olabileceğini ortaya koymuştur.

1940 sonrası yaşanan gelişmelerde ise meydan artık fiziki olarak var olmamaktadır. Fakat çevresine topladığı farklı mekânların simgeleşmesi ile önemli bir kamusal düğüme dönüşmüştür. Bu mekânlar söz konusu düğüm etrafında toplandıkları için mi simge mekânlar haline gelmişlerdir, yoksa simge mekânların varlığı mı bu 'kayıp mekânı' bir kamusal düğüm haline getirmiştir? Burada rasyonel aklın öncelikle başvuracağı ikililiğe (*duality*) kapılmadan, iki ihtimalin de mümkün olduğunu belirtmek gerekir. Zira, bu ilişkisellik mekân ve yer olgularının birlikteliğinden ve birbirlerini beslemelerinden kaynaklanmaktadır.

¹² Millet Meydanı, Lörcher dönemini içine alan 1924-28 döneminde konut dokusu arasında kalan bir toplanma mekânı gibi işlerken, 1940 sonrasında simge mekânların olduğu bir odak haline gelmiştir. Günümüzde ise İzmir ve Sakarya yaya bölgelerinin tam ortasında kalan ve bu iki bölge arasında bir köprü görevi gören işlevi ile yoğun yaya trafiğine maruz kalmaktadır.

4.2. Mekân ve Yer Olgularının Birlikteliği (Coexistence of Space and Place)



Şekil 14 - Deneyim odağında mekân ve yer arasındaki ilişkiselliği düşünmek.

Mekân ve yer arasındaki ilişkide deneyim, mekânı ve yeri sürekli bir döngü içerisinde besleyerek var etmiştir (Şekil 14). Bu devinim, mekân ve yer arasındaki ilişkinin doğrusal değil, döngüsel bir şekilde işlediğini göstermektedir. Araştırmaya konu olan Kayıp Meydan'ın var oluşunda kentin giderek ticarileşen merkezi alanında yer alması önemli bir unsurdur. Ticari merkezin getirdiği canlılık, hareketlilik, yakınlık, erişilebilirlik söz konusu kamusal düğümü kentin gündelik hayatı içerisinde önemli bir yere taşımıştır. Öyle ki, 1940'lı yıllardan itibaren insanları çeken bir cazibe merkezine dönüşen Yenişehir'de, kentlilerin her etkileşimi yeni kullanıcı mekânlarının oluşumuna olanak vermiştir. Bu noktada, fiziki mekânda yer alan her kentsel unsur ister bir ticari mekân ister bir kaldırım taşı veya bir ağaç olsun, anıların yüklendiği, kentlilerin fiziksel, duyuşsal, duygusal ve nostaljik ilişkiler kurduğu odaklar haline gelmiştir.

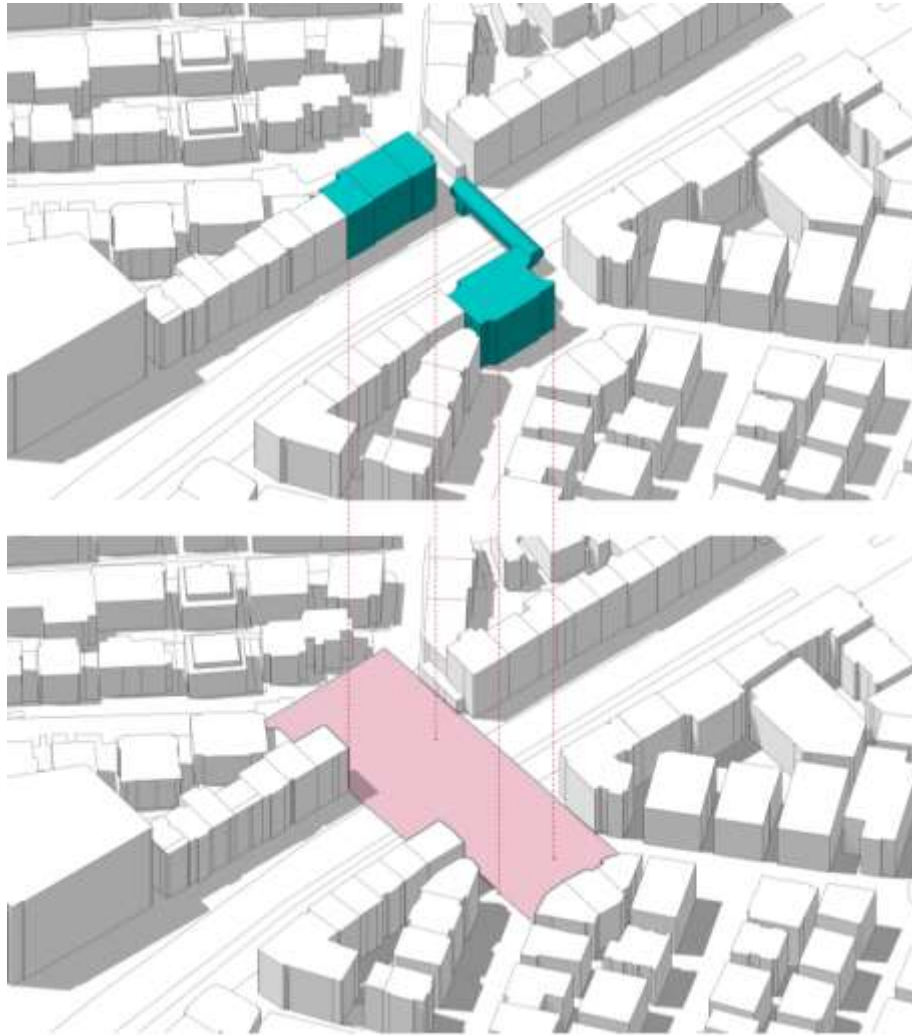
Kayıp Meydan, böylelikle sadece bir kamusal mekân değil, aynı zamanda Yenişehir ve Ankara için önemli bir 'yer' haline de gelmiştir. Araştırma kapsamında incelen romanlar ve hatıralar, bu mekâna yüklenen anlamların ne derece güçlü ve çeşitli olduğunu göstermektedir. Alanın kamusal değeri, planlarda iptal oluşunun üzerinden neredeyse yüz sene geçmesine rağmen, Kızılay'da varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

4.3. Kaybedilmiş Bir Kamusal Değer Olarak Millet Meydanı (Millet Square as a Lost Public Value)

Millet Meydanı, 1930 geçici planında olduğu gibi korunmuş olsaydı, tıpkı 1940-80 yılları arasında olduğu gibi, Kızılay'ın (Yenişehir'in) ticari açıdan en canlı noktasında yer alacaktı. Kentlilere bulvar üzerinde durma, dinlenme ve merkezi deneyimleme fırsatı sunacak, tanımlı bir kamusal mekânın oluşumunu sağlayacaktı. Bu durum akıllara, Ankara'nın toplumsal belleğinde yer etmiş önemli simge mekânların burada var olmaya devam edebileceği veya bellekte yer edinecek yeni anı mekânlarının burada yer seçeceği ihtimallerini getirmektedir.

Millet Meydanı'nın üzerindeki dört yapının kaldırılması durumunda, ortaya çıkacak olan tanımlı boşluk Sakarya ve İzmir yaya bölgelerinin tam ortasında kalmaktadır (Şekil 15). Ayrıca, üst geçit ve alanı işgal eden büfeler kaldırıldığında ve araç trafiği yolun altına alındığında (ki bu müdahaleler çok daha detaylı bir analizi ve ortaya çıkacak erişilebilirlik problemlerinin incelenmesini

gerektirmektedir), yaklaşık 8000 metrekarelik bir toplanma alanı ortaya çıkmaktadır. Bu alan her ne kadar Kızılay'ın (ve Ankara'nın) birincil meydanı olacak büyüklükte olmasa da, Kızılay'da gerçekleştirilecek herhangi bir etkinliğe yirmi dört bin (24,000) kişilik bir toplanma alanı sağlayacaktır¹³. Özellikle Kızılay'ın toplanma alanı ihtiyacı düşünüldüğünde, birçok önemli kültürel aktivite ve etkinliğine ev sahipliği yapma potansiyelini taşıdığı görülecektir. Araç trafiği ve otobüs duraklarının yoğunluğu içerisinde kaybolmuş bulvar için çok önemli bir nefes alma noktası kaybedilmiştir. Bu nedenle, Millet Meydanı belki de Kızılay'ın -erken- kaybedilmiş en önemli kamusal değerlerinden birisidir.



Şekil 15 - Millet Meydanı'nın uygulanmış olduğu durumda ortaya çıkacak olan tanımlı mekân.

Sonuç olarak, bu araştırma Millet Meydanı ve çevresinin planlama sürecini, biçimsel gelişimini ve bu alanda toplumsal belleğin nasıl biriktiğini araştırmıştır. Bu kayıp mekânı tarihsel bir bağlama oturtup, geçmişin Yenişehir'i, bugünün Kızılay'ı ile ilişkilendirerek tasvir etmiştir. Araştırma, Kayıp

¹³ Bu kapasite, 3 kişi/m² üzerinden hesaplanmıştır.

Meydan olarak nitelendirdiği Millet Meydanı'nın planlardan silinme sürecini ve ardında bıraktığı mekânsal izlerini gün yüzüne çıkartarak, bugün bulunduğu konumun dinamiklerine analitik ve eleştirel bir yaklaşım getirmiştir. Meydanın, Yenişehir (Kızılay) için kaybedilmiş çok önemli bir fırsat ve kamusal değer olduğu görülmektedir. Mekânsal izlerinin, doğu ve batısındaki yapı adalarının biçimi sayesinde korunmuş olduğu ve bu alanda meydan inşa edilmemiş olsa da canlı bir kamusal düğüm, bir 'yer' oluşumunun gerçekleştiği açıkça ortaya konulmuştur. Bu bulgu aynı zamanda, kentsel tasarım alanında biçim, deneyim ve kamusal alan arasındaki ilişkilere dair önemli ipuçları vererek, gelecekte yapılacak araştırmalar için yeni sorular ortaya çıkarmaktadır.

Conflict of Interest Statement | Çıkar Çatışması Beyanı

Araştırmanın yürütülmesinde veya bu makalenin hazırlanmasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

There is no conflict of interest for conducting the research and/or for the preparation of the article.

Financial Statement | Finansman Beyanı

Bu araştırmanın ve makalenin hazırlanması sürecinde herhangi bir finansal destekten faydalanılmamıştır.

No financial support has been received for conducting the research and/or for the preparation of the article.

Ethical Statement | Etik Beyanı

Araştırma etik standartlara uygun olarak yapılmıştır.

All procedures followed in accordance with the ethical standards.

Copyright Statement for Intellectual and Artistic Works | Fikir ve Sanat Eserleri Hakkında Telif Hakkı Beyanı

Makalede kullanılan fikir ve sanat eserleri (şekil, fotoğraf, grafik vb.) için telif hakları düzenlemelerine uyulmuştur.

In the article, copyright regulations have been complied with for intellectual and artistic works (figures, photographs, graphics, etc.).

Author Contribution Statement | Yazar Katkı Beyanı

A. Fikir / Idea, Concept	B. Çalışma Tasarısı, Yöntemi / Study Design, Methodology	C. Literatür Taraması / Literature Review
D. Danışmanlık / Supervision	E. Malzeme, Kaynak Sağlama / Material, Resource Supply	F. Veri Toplama, İşleme / Data Collection, Processing
G. Analiz, Yorum / Analyses, Interpretation	H. Metin Yazma / Writing Text	I. Eleştirel İnceleme / Critical Review

AUTHOR 1: A/B/C/E/F/G/H/I

AUTHOR 2: A/B/C/E/F/G/H/I

AUTHOR 3: A/B/C/E/F/G/H/I

REFERANSLAR (REFERENCES)

- Ankara Büyükşehir Belediyesi. (2006). *2023 Başkent Ankara Nazım İmar Planı - Plan Açıklama Raporu*.
- Ankara Şehremaneti. (1929). *Ankara şehrinin Profesör M. Jausseley, Jansen ve Brix taraflarından yapılan plan ve projelerine ait izahnameler*. Hakimiyeti Milliye Matbaası.
- Appleyard, D. (1976). *Planning a Pluralist City: Conflicting Realities in Ciudad Guayana*. MIT Press.
- Appleyard, D. (1979). The Environment as a Social Symbol: Within a Theory of Environmental Action and Perception. *Journal of the American Planning Association*, 45(2), 143-153.
- Atay, F. R. (1958/2009). *Çankaya*. Pozitif Yayınları.
- Atılım Üniversitesi Ankara Dijital Kent Arşivi. (t.y.). *Genel Arşiv Koleksiyonu*. Erişim tarihi 28 Eylül 2022, <https://arsivankara.atilim.edu.tr/>
- Bademli, R. (1985). 1920-40 Döneminde Eski Ankara'nın Yazgısını Etkileyen Tutumlar. *Mimarlık*, 85(2-3), 10-16.
- Baş, Y. (2010). *Production of urban form as the reproduction of property relations: morphogenesis of Yenişehir - Ankara* [Doctoral Thesis]. Middle East Technical University.
- Batuman, B. (2002). Mekân, Kimlik ve Sosyal Çatışma: Cumhuriyet'in Kamusal Mekânı Olarak Kızılay Meydanı. İçinde G. A. Sargın (Ed.), *Ankara'nın Kamusal Yüzleri: Başkent Üzerine Mekân-Politik Tezler* (ss. 41-76). İletişim Yayınları.
- Bayman, M. A. (1949). *Tandoğan: Şahsiyeti - Ölümü - Hatıraları*. Tan Matbaası.
- Bayraktar, N. (2013). Tarihe Eş Zamanlı Tanıklık: Ulus ve Kızılay Meydanlarının Değişim Süreci. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 20-35.
- Bayraktar, N. (2016). Başkent Ankara'da Cumhuriyet Sonrası Yaşanan Büyük Değişim: Modern Yaşam Kurgusu ve Modern Mekânlar. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 67-80.
- Bayram, İ. (2015). *Nevzat Tandoğan: Hayatı ve Faaliyetleri (1894-1946)*. Marmara Üniversitesi.
- Berlin Technische Universität Archive. (t.y.). *Architekturmuseum*. Erişim tarihi 28 Eylül 2022, <https://architekturmuseum.ub.tu-berlin.de/>
- Bollnow, O. F. (1960). *Lived Space*. <https://doi.org/10.3917/puf.mink.2013.01>
- Bostanoğlu, Ö. (1990). Türk Belediyeciliğinde Güncel Tarihsellik. *Amme İdaresi Dergisi*, 23(2), 74-93.
- Cengizkan, A. (2002). Kurgu, Tasarım ve Kullanım: Cumhuriyet Dönemi Kamusal Mekânları İçin Bir Çalışma Programı. İçinde G. A. Sargın (Ed.), *Ankara'nın Kamusal Yüzleri: Başkent Üzerine Mekân-Politik Tezleri* (ss. 215-243). İletişim Yayınları.
- Cengizkan, A. (2003). Ankara 1924 Lörcher Planı Raporu. *Bellekten*, 67(248), 153-192.

- Cengizkan, A. (2004). *Ankara'nın ilk planı 1924-25 Lörcher Planı*. Arkadaş Yayınevi.
- Cengizkan, A. (2019). Yeni Konut: Yeni Yaşamın Yeni Toplumla Belirlenimi. İçinde A. Cengizkan & N. M. Cengizkan (Ed.), *Bir Şehir Kurmak: Ankara 1923-1933* (ss. 153-178). VEKAM Yayınları.
- Cengizkan, A., & Cengizkan, N. M. (Ed.). (2019). *Bir Şehir Kurmak: Ankara 1923-1933*. VEKAM Yayınları.
- Cinar, Z. (2014). Beyond Possibilities: Re- Reading Republican Ankara. *International Journal of Social, Behavioral, Educational, Economic, Business and Industrial Engineering*, 8(4), 1137-1142.
- Çadırcı, M. (1980). 1830 genel sayımına göre Ankara şehir merkezî nüfusu üzerinde bir araştırma. *The Journal of Ottoman Studies*, 1(1), 109-132.
- Çelik, B. (1995). Türk Belediyeciliğinin Tarihsel Gelişimi. *Yeni Türkiye*, 1(4), 588-597.
- Ergir, Y. (2004). "Piknik"-Tuna Caddesi, 1/A, Yenışehir/ Ankara. <https://www.ergir.com/Piknik.htm>
- Fişek, K. (2003/2012). *Burası Ankara* (3. Baskı). Phoenix Yayınevi.
- Galanti, A. (2005). *Ankara Tarihi I-II*. Çağlar Yayınları.
- Galatasaraylılar Birliği. (2022). *Dünden Bugüne Heyecan ve Koşar Adımla Geleceğe*. <http://galatasaraylilarbirligi.org/dunden-bugune-heyecan-ve-kosar-adimla-gelecege/>
- Hakimiyeti Milliye. (1929a). Ankara İmar Müdürlüğü Planın Tatbiki için Takyitler Koyuyor. *Hakimiyeti Milliye*. https://www.gastearsivi.com/gazete/hakimiyeti_milliyet/1929-07-16/1
- Hakimiyeti Milliye. (1929b, Temmuz 8). Profesör Jansen haritalar üzerinde planın tatbikına başladı. *Hakimiyeti Milliye*. https://www.gastearsivi.com/gazete/hakimiyeti_milliyet/1929-07-08/1
- Harita Genel Müdürlüğü. (2019). *1939 Yenışehir [Hava Fotoğrafı]*.
- Hastaoglou-Martinidis, V. (2011). Urban aesthetics and national identity: The refashioning of eastern mediterranean cities between 1900 and 19401. *Planning Perspectives*, 26(2), 153-182. <https://doi.org/10.1080/02665433.2011.550442>
- Heidegger, M. (1971). *Poetry, Language, Thought*. Harper & Row.
- Hubbard, P., Bartley, B., Fuller, D., & Kitchin, R. (2002). *Thinking Geographically: Space, Theory and Contemporary Human Geography*. Continuum.
- İstatistik Genel Direktörlüğü. (1929). *1927 Umumi Nüfus Tabirisi: Vilayet, kaza, şehir ve köyler itibariyle Türkiye nüfusu*. Başvekalet Müdevvenat Matbaası.
- İstatistik Genel Direktörlüğü. (1935). *1935 Türkiye Nüfus Sayımı*. Ulus Basımevi.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1932/2004). *Yaban*. İletişim Yayıncılık - M.E.B. Dizisi.

- Karaosmanoğlu, Y. K. (1934/2017). *Ankara*. İletişim Yayınları.
- Karpat, K. H. (1985). *Ottoman Population 1830-1914: Demographic and Social Characteristics*. University of Wisconsin Press.
- Lefebvre, H. (1974/1991). *The Production of Space*. Blackwell.
- Lynch, K. (1960). *The Image of the City*. MIT Press.
- Özalp, M. N. (2016). *Bir Başkent'in Anatomisi - 1950'lerde Ankara*. İdealkent.
- Polat, M. (2009). *Bir Sembol Olarak "İdeoloji"nin Mimkarideki Kavramsal ve Mekânsal Etkileri: Başkentlerin İmarı Üzerinden Bir Karşılaştırma, Ankara Örneği* [Doctoral Thesis]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Sarioğlu, M. (2001). *"Ankara" bir modernleşme öyküsü (1919-1945)*. T.C. Kültür Bakanlığı.
- Sazyek, E. (2016). *Türk romanında Ankara* [Doktora Tezi]. Kocaeli Üniversitesi.
- Sitte, C. (1889/1945). *The Art of Building Cities: City Building According to Its Artistic Fundamentals*. Reinhold Publishing.
- Soysal, S. (1970/2012). *Yürüme*. İletişim Yayınları.
- Soysal, S. (1973/2012). *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti*. İletişim Yayınları.
- Şenyapılı, T. (2004). *"Baraka"dan Gecekonduya, Ankara'da Kentsel Mekânın Dönüşümü: 1923-1960*. İletişim Yayınları.
- Şenyapılı, T. (2005). *Cumhuriyet'in Ankarası*. ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık.
- Tankut, G. (1988). Ankara'nın başkent olma süreci. *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 8(2), 93-104.
- Tankut, G. (1993). *Bir Başkent'in İmarı Ankara: (1929-1939)*. Anahtar KitaplarYayınevi.
- Tekeli, İ. (1982a). Başkent Ankara'nın Öyküsü. İçinde *Türkiye'de Kentleşme Yazıları* (ss. 268-293). Turhan Kitabevi.
- Tekeli, İ. (1982b). Türkiye'de konut sunumunun davranışsal nitelikleri ve konut kesiminde bunalım. *Kent-Koop: Konut*, 57-101.
- Tekeli, İ. (2006). Kent tarihi yazımı konusunda yeni bir paradigma önerisi. İçinde *Cumhuriyet'in Ankarası* (ss. 3-21). ODTÜ Yayıncılık.
- Tuan, Y.-F. (1977). *Space and Place: The Perspective of Experience*. University of Minnesota Press.
- Tunçer, M. (2019). Ankara'nın kaybolan doğal ve kültürel değerleri. *Türkiye Peyzaj Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 108-138.
- Ulus Gazetesi. (1936, Ağustos 30). *Türkiye İş Bankası Yenişehir Ajansı (Ankara) Açıldı*. <https://www.gastearsivi.com/gazete/ulus/1936-08-30/12>

Ulus Gazetesi. (1938, Şubat 27). *Ankara'da Galatasaray Lokalinin Açılma Töreni*.
<https://www.gastearsivi.com/gazete/ulus/1938-02-27/8>

Varol, Ç., Sat, N. A., Yenigül, S. B., & Üçer, Z. A. G. (2019). *Başkent'in Meydanı Kızılay'ın Dönüşüm Öyküsü*. VEKAM Yayınları.

VEKAM Dijital Koleksiyonlar. (t.y.). *Ankara Photograph, Postcard and Engraving Collection*. Erişim tarihi 28 Eylül 2022,
<https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/FKA/id/737/rec/3>

Velidedeoğlu, H. V. (2020). *İlk Meclis - Milli Mücadele'de Anadolu*. Cumhuriyet Kitapları.

Yavuz, F. (1981). Başkent Ankara ve Jansen. *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 7(1).

Yörükoğlu, F. (2009). Türk belediyeciliğinin gelişim süreci. *Merzuat Dergisi*, 12(135), 1-21.

YAZARLARIN BİYOGRAFİLERİ

Can GÖLGELİOĞLU (Dr.)

Lisans derecesini Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Şehir ve Bölge Planlama Bölümünden 2010 yılında almıştır. İlk yüksek lisans tezini, 2014 yılında, ODTÜ Kentsel Tasarım programında Prof. Dr. Baykan Günay danışmanlığında yazdığı ‘Urban image and morphology: Ankara (Kızılay)’ isimli çalışma ile tamamlamıştır. İkinci ve üçüncü yüksek lisans derecelerini, 2013-2015 yılları arasında, Cardiff Üniversitesi-Avrupa Mekânsal Planlaması ve Sürdürülebilir Kalkınma (Danışman: Prof. Richard Cowell) ve Radboud Üniversitesi-Çevre ve Toplum Çalışmaları (Danışman: Prof. Stephanie Dühr) programlarında ortak yazdığı, ‘The impacts of local communities on walking and cycling policies: A case study of Ankara’ tezi ile tamamlamıştır. Doktora derecesini, ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalında, Prof. Dr. Anlı Ataöv ve Prof. Dr. İlhan Tekeli danışmanlığında yazdığı ‘‘Timbre of the Place: Emerging affective assemblages through the association of place and music’’ isimli tezi ile 2021 yılında tamamlamış, bu tez İlhan Tekeli Şehircik Kültürü Vakfı tarafından yılın doktora tezi ödülüne layık görülmüştür. 2016 yılından bu yana, Çankaya Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama bölümünde öğretim görevlisi olarak çalışmakta, araştırmalarına kentsel tasarım, sürdürülebilir kentleşme, müzik-yer-mekân algısı ve asanblaj düşüncesi odağında devam etmektedir.

Deniz ALTAY KAYA (Dr. Öğr. Üyesi)

Lisans derecesini Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Şehir ve Bölge Planlama Bölümünden 2001 yılında almıştır. Yüksek lisans derecesini 2004 yılında, ODTÜ Kentsel Tasarım Yüksek Lisans programında, ‘‘Urban spaces re-defined in daily practices: The case of ‘Minibar’, Ankara’’ başlıklı tezi ile tamamlamıştır. Doktora derecesini ise 2011 yılında, ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Doktora programından, ‘‘The transformation of urban environment under the impacts of global processes: The development of Levent-Maslak axis in İstanbul and it’s impacts on social resilience’’ başlıklı tezi ile almıştır. Altay-Kaya, 2012 yılından beri Çankaya Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde çalışmaktadır. Çalışmaları gündelik hayat ve kent mekânı arasındaki ilişkileri irdelemekte, kentlilerin mekânsal pratikleri ve kent mekânının nasıl bir direniş ve ifade alanına dönüştüğü üzerine odaklanmaktadır. Ayrıca, kentsel ve sosyal dayanıklılık (resilience) yaklaşımı üzerinde çalışmakta; dayanıklılık planlamasını kuramsal ve uygulama bağlamında irdelemekte; dayanıklılığın göç, iklim değişikliği, peyzaj, kültürel miras, gıda krizi gibi sorun alanlarındaki açılımları üzerine araştırmalarını sürdürmektedir.

Damla YEŞİLBAĞ (Araş. Gör.)

Lisans derecesini Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Şehir ve Bölge Planlama Bölümünden, 2014 yılında almıştır. Ardından yüksek lisans derecesini, 2019 yılında, ODTÜ Kültürel Varlıkların Korunması Yüksek Lisans Programında Doç. Dr. Ufuk Serin danışmanlığında tamamladığı ‘‘Archeological Sites in Their Rural Settings: Strategies for the Integrated Conservation of Iasos-Kıyıkışlacık (Muğla),’’ başlıklı tezi ile almıştır. Yüksek lisans eğitimi sırasında üç yıl boyunca, UTTA Planlama, Projelendirme ve Danışmanlık Tic. Ltd. Şti. ofisinde, kentsel ve kırsal ölçekte koruma amaçlı imar planları, çevre düzeni planları ve bütünleşik kıyı alanları planları üzerine çalışmıştır.

2018 yılından bu yana Çankaya Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak görev yapmakta ve aynı üniversitenin Şehir ve Bölge Planlama Doktora Programında eğitimine devam etmektedir. Araştırma alanları; kırsal ve kentsel yerleşimlerde kültürel varlıkların korunması, koruma planlaması, kırsal yerleşimler ve arkeolojik alanların birlikteliği üzerine yoğunlaşmıştır.